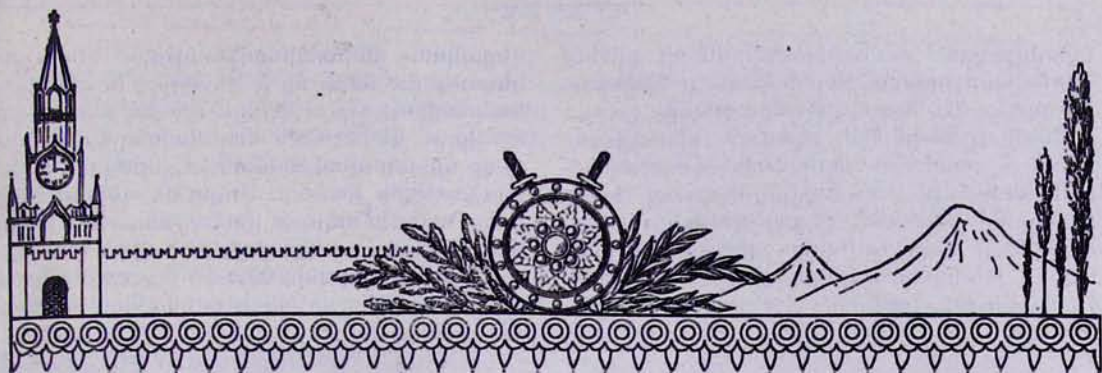

**ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊԵՆԴՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ԿԱՅԱՑԱԾ ՍՍՀՄ ԲՈԼՈՐ ԿՐՈՆՆԵՐԻ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԶԱԳՈՐՍԿՈՒՄ**

Դեռևս 1968 թվականի դեկտեմբեր ամսին Ամենայն Հայոց Հայրապետ Նորին Սուրբ Օծություն **Տ. Տ. Վազգեն Ա. Կաթողիկոսը** Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Նորին Սրբություն **Տ. Ալեքսից** հրավեր էր ստացել մասնակցելու 1968 թ. դեկտեմբերի 21-ին **Զագորսկի** ուսական մայրավանքում կայանալիք այն նախնական խորհրդակցական ժողովին, որի նպատակն էր եկեղեցական մի համագումարի կազմակերպումն ու հրավիրումը՝ աստվածային պատգամների լույսի տակ քննության առնելու համար ժողովուրդների միջև համագործակցության և աշխարհում խաղաղության ամրապնդման գործում եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների մասնակցության հարցը։ Նախապատրաստական այդ ժողովը, որին մասնակցում էին Սովետական Միության զանազան եկեղեցիների և այլ կրոնական համայնքների պետերը, միաձայն որոշում ընդունեց վերոհիշյալ համագումարն անցկացնել **Զագորսկի** մայրավանքում 1969 թ. հուլիսի մեկից չորսը։

Համաձայն այդ որոշման, սույն թվի հուլիսի մեկին, հանդիսավոր իրադրության մեջ **Զագորսկում** բացվեց ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների

ներկայացուցիչների համաժողովը՝ ժողովուրդների միջև համագործակցության և աշխարհում խաղաղության ամրապնդման նշանաբանով։

Ի թիվս Սովետական Միության և արտասահմանից ժամանած բազմաթիվ եկեղեցական և ոչ քրիստոնյա կրոնական կազմակերպությունների պատվիրակությունների, Հայաստանյայց առաքելական ս. եկեղեցին ևս իր գործում մասնակցությունը բերեց սույն համաժողովին 9 հոգուց բաղկացած մի պատգամավորության, որին գլխավորում էր Ամենայն Հայոց Հայրապետ **Տ. Տ. Վազգեն Ա. Կաթողիկոսը**։

Հայ եկեղեցու պատվիրակության կազմում էին **տ. Գնել եպիսկոպոս Ճերեճյանը՝** Բեյրութից, վրահայոց թեմի առաջնորդ **տ. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյանը, տ. Գյուտ ծ. վարդապետ Նազաշյանը՝** Փարիզից, Վիեննայի Հայոց հոգևոր հովիվ **տ. Մեսրոպ ծ. վարդապետ Գրիգորյանը, ս. Գեղարդ վանքի վանահայր տ. Նարեկ վարդապետ Ծաքարյանը, Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի ատենապետ պրոֆ. Սուրեն Արևշատյանը, Մայր Աթոռի դիվանապետ Հայկ Առաքելյանը և Մայր Աթոռի միջ-**

եկեղեցական հարաբերությունների բաժնի ընդհանուր քարտուղար և հոգևոր ճեմարանի դասախոս **Պարզև Շահբազյանը**։

Հունիսի 80-ին հայ եկեղեցու պատվիրակությունը համագումարի բացման նախօրյակին ժամանում է ս. Սերգեյի անունը կրող Զագորսկի պատմական մայրավանքը և արժանանում բացառիկ ջերմ ընդունելության։ Ազգիս Վեհափառ Հայրապետին ու Նրա շքախմբի անդամներին պաշտոնապես դի-

ղեցական ճարտարապետության հրաշալիքու կոթողների մի ինքնատիպ ու ներդաշնակ ամբողջություն, այլև որպես հավատքի հնագույն կենտրոն և հոգեհարազատ միջավայր պրավոսլավ դավանանքի բոլոր հավատացյալների համար։ Սուրբ Սերգեյի անունը կրող այս հիմնալուրջ վանքը հայտնի է եղել նաև քրիստոնյա եկեղեցիների միջև մերձեցման ու խաղաղասիրական նպատակներով գումարված իր մի շարք կրոնական և միջե-

Զագորսկի խաղաղության համագումարի պատվո նախագահությունը

մավորում են ու բարի գալուստ մաղթում Զագորսկի հոգևոր ճեմարանի վերատեսուչ տ. Ֆիլարետ եպիսկոպոսը, վանքի վանահայր տ. Պղանտոն վարդապետը, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմը և միաբանության այլ անդամներ։ Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետն առաջնորդվում է միաբանական թաղամաս, ուր Նրա տրամադրության տակ է դրվում մի շքեղ հյուրանոց-կացարան՝ մնալու այնտեղ համագումարի չորս օրերի ընթացքում։

Ռուս պրավոսլավ եկեղեցու այս նշանավոր վանքերի համալիրը, որը գտնվում է մայրավանքի հնավանդ պարիսպներից ներս, հայտնի է ոչ միայն որպես ռուս եկե-

ղեցական պատմական համաժողովներով։ Այս հնագույն վանքի կամարների տակ է, որ գումարվեց ՍՍՀՄ տարբեր կրոնների և դավանությունների հայտնի համաժողովը 1952 թվականին։

Վանքի մթնոլորտը հոգեպարար է ու ներշնչող։ Զագորսկ քաղաքից ու հեռավոր վայրերից հավատացյալների մի հոծ բազմություն է հավաքվել վանքի պարիսպներից ներս՝ ողջունելու հյուրերին։ Ամեն կողմ տիրում է բացառիկ աշխուժություն ու եռուզեռ։ Մոսկվայից հետգհետե ժամանում են պատգամավորները։ Մեծագույն կազմակերպվածությամբ կատարվում են պատվիրակների և հյուրերի ընդունման ու տեղավորման գոր-

ծողությունները: Այս հաջորդաբար պատվիրակությունները քաղաքավարական այց են տալիս Նորին Սրբազնություն Տ. Ալեքսի ծերունազարդ պատրիարքին:

Հ Ա Ր Ց Ա Զ Ր Ո Ւ Յ Ց

Նույն օրը Ամենայն Հայոց Հայրապետի և մամուլի նորությունների գործակալության թղթակցի միջև տեղի է ունենում առաջիկա համաժողովին վերաբերող հետևյալ հարցազրույցը:

գիտակցությունը մեր մեջ, որպեսզի առավել արդյունավետ դարձնենք մեր սրբազան պաշարը ծառայելու Աստծուն և մարդկանց:

Հարց—Ըստ Ձեր կարծիքի ո՞րն է կրոնական շրջանակների դերը ժողովուրդների միջև համագործակցությունը և խաղաղությունը ամրապնդելու Ձեր երկրում և համաշխարհային չափանիշով:

Վեհափառ Հայրապետ—Խաղաղության գործը ոչ թե որոշ եկեղեցիների, այլ աշխարհի բոլոր եկեղեցիների ու կրոնների սրբազան առաքելությունն է: Եվ որպեսզի

Հայոց Հայրապետը Մուֆթի Ջուայթդին Բաբախանովի և Նիկողիմ միտրոպոլիտի հետ Ջազոբակում

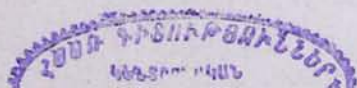
Հարց—Ինչպիսի՞ խոհերով եք ներկայացել այս համաժողովին:

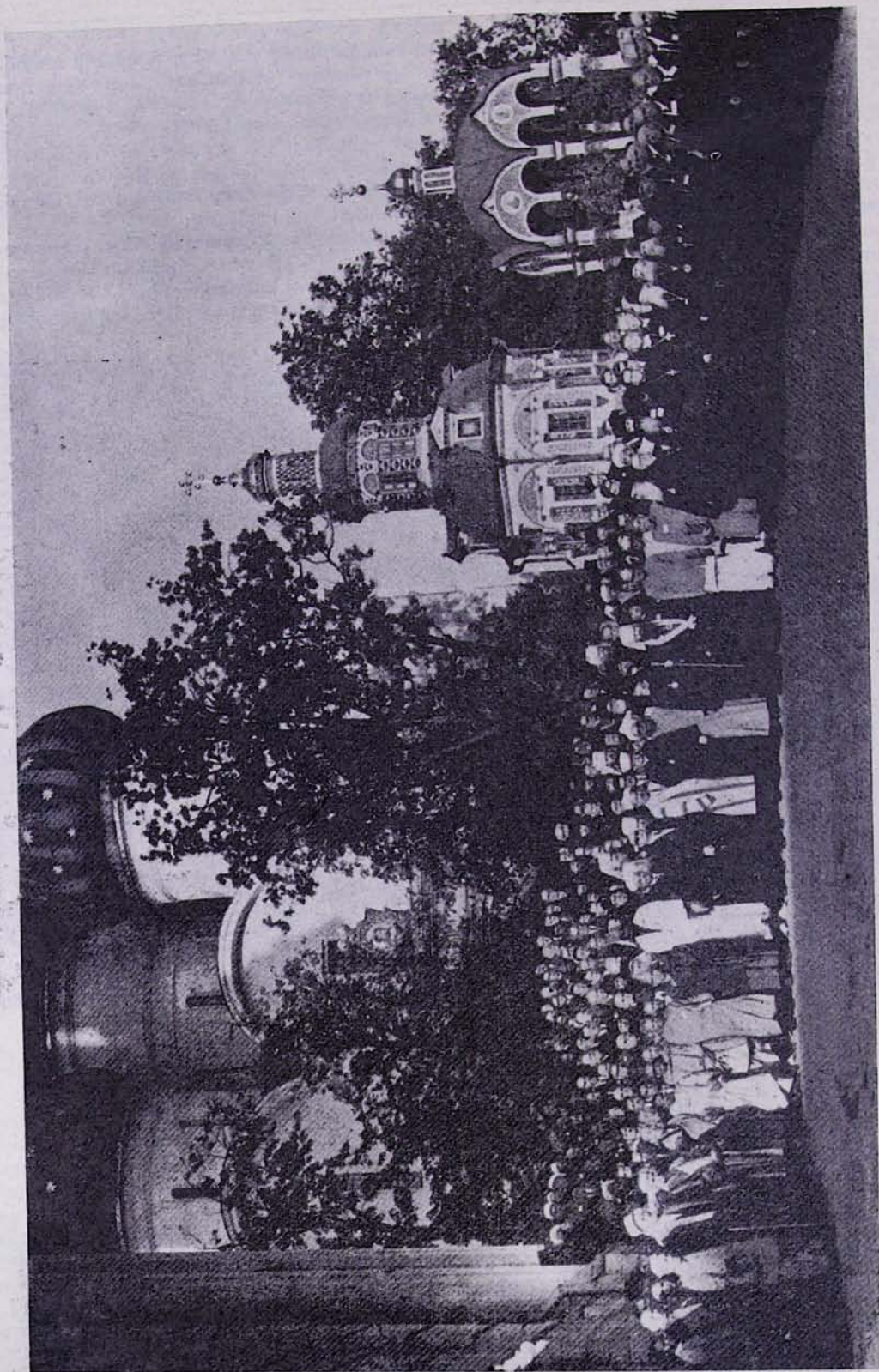
Վեհափառ Հայրապետ—Որպես Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու գլուխ այս համաժողովին Մեր մասնակցությունն ենք բերում այս հաստատ համոզումով, որ եկեղեցիները նույնպես պատասխանատվություն և կարևոր ջաժին ունեն աշխարհի խաղաղության պահպանման գործում: Բոլոր հոգեվոր սպասավորների կրոնական պարտականությունն է պաշտպանել խաղաղության դատը, որ մեզ համար նշանակում է պաշտպանել Քրիստոսի Ավետարանը: Ջազոբակում պետք է առավել ամրապնդենք այս

արդյունավետ լինի աշխատանքը, բոլոր եկեղեցիներն ու կրոնները պետք է ձեռք-ձեռքի տան, միասնաբար աշխատեն նույն ծրագրով, նույն գերագույն նպատակով, անկախ այլ կարգի տեսակետների տարբերություններից:

Հարց—Ինչպիսի՞ հեռանկարներ ունեն կրոնական կազմակերպությունները խաղաղության պաշտպանության գործում:

Վեհափառ Հայրապետ—Մեր կարծիքով եկեղեցիները և բոլոր կրոնական կազմակերպությունները հնարավորություն ունեն մի քանի ճանապարհներով գործելու հանուն խաղաղության:

Զաօրանի խառնուրդում համագումարի պատվիրակների խմբաձևերը

ա) Կենդանի և համարձակ խոսքերով և քարոզներով եկեղեցու բեմերից՝ ուղղված հավատացյալ բացմություններին:

բ) Նույնպիսի խոսքով՝ ուղղիցից և հեռուստացույցից:

գ) Հրատարակություններով՝ կրոնական և ոչ կրոնական մամուլում:

դ) Լավ մտածված, բարի և ազդեցիկ խոսքով՝ ուղղված պետական իշխանություններին և հատարակական կազմակերպություններին:

Ուշ երեկոյան Զագորսկ ժամանած բոլոր պատվիրակությունների անդամները Հոգևոր ճեմարանի ընդարձակ դահլիճում հրավիրվում են ներկա լինելու ուսու պրավոսլավ եկեղեցու պետ Ս. Ալեքսի պատրիարքի եպիսկոպոսական օծման առթիվ նկարահանված կինոժապավենի ցուցադրմանը:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ԲԱՅՈՒՄ

Հուլիսի 1-ին, առավոտյան ուղիղ ժամը 11-ին, ս. Սեբգեյի վանքի հսկա զանգակատան աշտարակի կամարների տակ բացվում է ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների համագումարը՝ ժողովուրդների միջև համագործակցության և համայն աշխարհում խաղաղության ամրապնդման համար:

Առաջին լիազումար հիստ: Համագումարի նախագահության սեղանի շուրջ տեղ են գրավում ՍՍՀՄ տարբեր կրոնական կազմակերպությունների հոգևոր պետերը: Նախագահությունում է նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետը: Համագումարի առաջին հիստին նախագահում է նրա կազմակերպիչը՝ Նորին Սրբություն **Տ. Ալեքսի պատրիարքը**:

Համաժողովին ներկա են հարյուր յոթանասունհինգ պատգամավորներ, որոնք ներկայացնում են Սովետական Միության եկեղեցիները և այլ կրոնական կազմակերպություններն ու համայնքները (Տե՛ս «Հաղորդագրություն», էջ 7):

Բացի վերոհիշյալ եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների պատվիրակություններից, համագումարի աշխատանքներին մասնակցում էին նաև՝ Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Լատինական Ամերիկայի ու Եվրոպայի 44 երկրներից ժամանած դիտորդներ և հյուրեր:

Համագումարը բաց է անում Մոսկվայի և համայն Ռուսիո սրբազան **պատրիարք Տ. Ալեքսի**ի, իր հետևյալ բովանդակայից և կոյո ճառով:

Պատկանելի համագումարի հարգարժան հյուրեր,

Սրտագինս ողջունում եմ Ձեզ և ի դեմս Ձեզ՝ աշխարհի տարբեր կրոնների բազմաթիվ հետևորդներին ու բարի կամքի տեր

մարդկանց, որոնք իրենց բարոյական պարտքն են համարում խաղաղության, ճշմարտության ու բանականության պաշտպանությունը և որոնք ձգտում են փոխադարձ համագործակցության՝ արդիականության էական հարցերի լուծման ճանապարհին:

Ծնորհակալություն եմ հայտնում Ձեզ, որ **Դուք**, ժողովուրդների միջև համագործակցության և խաղաղության ամրապնդման ոգով տոգորված, եկել եք Սովետական Միության բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների մեր այս համագումարին, որպեսզի Ձեր ուժերի ներածի չափով Ձեր ավանդը մուծեք համագումարի առջև ծառացած խնդիրների մեջ և դրանով իսկ նպաստեք միջազգային խաղաղությանը, ժողովուրդների փոխադարձ օգնության ու նրանց բարեկամական կապերի ամրապնդմանը, մարդկանց կյանքի առավել կատարյալ ձևերի ստեղծման ուղու վրա նրանց առաջընթացին:

Խաղաղության և եղբայրության ծարավը ի բեն հատուկ է եղել մարդկանց: Եվ մեր կրոնական պարտքը, մեր մարդկային գիտակցությունը մեզ մղում են ջերմացնելու այդ բեմծին զգացմունքները և այն արգելքների դեմ պայքարելու ձգտումը, որոնք կանգնած են ժողովուրդների ամենօրյա կյանքում այդ զգացմունքների իրականացման ճանապարհին: Պայքարել այն ամենի դեմ, ինչ մեր օրերին միջազգային լարվածության աղբյուր է, ինչ ստեղծում է շատ բարդ իրադրություն աշխարհում:

Վիետնամի ողբերգությունը, Մերձավոր Արևելքի պատերազմը, լարվածությունը Եվրոպայում, Ասիայի, Աֆրիկայի, Լատինական Ամերիկայի բազմաթիվ երկրներում մարդկանց տառապանքները, — ահա այն ամենը, ինչ ստիպեց մեզ թողնել մեր տներն ու ամենօրյա աշխատանքը և գալ հավաքվել այստեղ՝ ս. Սեբգեյի երրորդության վանքում:

Ի պաշտպանություն խաղաղության ծավալված շարժումը մեր օրերին ընդունել է իսկապես համաշխարհային չափանիշներ և բազմաթիվ երկրներում ստացել է համաժողովրդական գործի բնույթ: Մենք բոլորս էլ բավականաչափ ջանք ենք թափել խաղաղության պաշտպանության ազնիվ ասպարեզում և ձեռք ենք բերել զգալի հաջողություններ, սակայն ժամանակակից միջազգային դրությունը մեզնից պահանջում է նոր ավանդ, նոր ճիգեր մարդկության կյանքի խաղաղ զարգացման ճանապարհին կանգնած խնդիրների լուծման գործում: Ամենայն որոշակիությամբ մենք հայտարարում ենք, որ ստեղծագործական խաղաղ աշխատանքով զբաղված սովետական ժողովուրդը թույլ չի

տա, որ իր նվաճումները նորից ոչնչանան, սպառնալիքի առաջ գտնվեն: Մեր հիշողության մեջ դեռևս թաքմ են վերջին պատերազմի սարսափները, մեր սրտերը չեն ազատվել և երբեք էլ չեն ազատվի այն վերքերից, որ մեզ հասցրել է մեր մերձավորների, մեր հայրենակիցների կորուստը, այն քսան միլիոն մարդկանց կորուստը, որոնց պաշարը ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ մոտեցրեց ոչ միայն մեր ժողովուրդների, այլև հանուր մարդկության հաղթանակը ֆաշիզմի՝ ատելության, մարդատյացության և չարիքի այդ մարմնացման նկատմամբ: Մեր հայրենիքի բոլոր հավատացյալները, ամբողջ սովետական ժողովրդի հետ մեկտեղ, այժմ իրենց ուժերը նվիրաբերում են խաղաղության պաշտպանության և իրենց մեծ հայրենիքի բարգավաճման գործին: Պատերազմ հրահրողների թշնամությանն ու ատելությանը նրանք հակադրում են մարդկային բանականության և ժողովուրդների եղբայրական սիրտ մասին սուրբ Հոգու կողմից սրբագործված իրենց անասան հավատքը:

Սա արդեն մեր երկրում բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների երկրորդ համագումարն է, որ նվիրված է ժողովուրդների միջև համագործակցությանն ու խաղաղությանը: Այս համագումարի նախաձեռնմանը մեզ մղել է մեր համոզվածությունը այն ջանում, որ բոլոր խաղաղասեր ուժերի, այդ թվում և կրոնների հետևորդների կամքի ու գործողությունների միասնությունը միայն կարող է լինել երկրի վրա կայուն խաղաղության հաստատման իրական միջոց: Մենք հույս ենք հայտնում, որ մեր համագումարը՝ հանուն խաղաղության պայքարի Սովետական Միության հավատացյալ քաղաքացիների այս ներկայացուցչական համաժողովը, կուժեղացնի մեր մեծ հայրենիքի եկեղեցիների և կրոնական համայնքների՝ ի պաշտպանություն խաղաղության բերած ավանդի արդյունավետությունը, նրա ձայնը կլսեն մեր հայրենիքի սահմաններից դուրս ապրող խաղաղության ջատագովները, և նա կօգնի խաղաղության կողմնակիցների ջանքերի միասնությանը, որտեղ էլ որ նրանք գտնվեն ինչպես ինքն: Մենք կարծում ենք, որ խաղաղության բարոյական պահանջը և նրա նկատմամբ բարի կամքը, որ հատուկ են բազմաթիվ խաղաղարար մարդկանց, որոնց մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը անվանում է «Որդիք Աստուծոյ», հաստատում են մեր գործի արդարացիությունը:

Մենք այստեղ բնարկելու ենք միջազգային դրության լարվածության դրոշմատաճառ և համաշխարհային նոր պատերազմի սպառնալիք հանդիսացող մի շարք կարևոր

խնդիրներ և ապա մշակելու ենք մեր առաջարկությունները: Ես ցանկանում եմ հույս հայտնել, որ մեր աշխատանքը կընթանա միասնական մտածողության ոգով և կտա իր բարի պտուղները, որոնք օգտակար ավանդ կհանդիսանան միջազգային համագործակցության ընդլայնման և խաղաղության պաշտպանության համամարդկային գործում:

Ցանկանում եմ Ձեզ, սիրելի բարեկամներ և եղբայրներ, հաջողություն Ձեր առաջիկա խաղաղարար աշխատանքներում և հայցում եմ Աստուծո օրհնությունը մեր աշխատանքների և Ձեր բոլորի վրա: Ամեն:

Տ. Ալեքսի պատրիարքի բացման ճառից հետո հայտարարվում է համագումարի օրակարգը և ընտրվում ու հաստատվում է մանդատային և խմբագրական հանձնաժողովների կազմը: Ապա խոսքը տրվում է ՍՍՀՄ միևնույնի սովետիկ առընթեր կրոնական գործերի խորհրդի նախագահ Վ. Ա. Կուրյեղովին՝ ընկերացելու ՍՍՀՄ Միևնույնի սովետի նախագահ Նորին Գերագանցություն Ա. Ն. Կոսիգինի՝ համագումարին ուղղված հետևյալ ողջույնի ուղերձը.

Ջագորսկում գումարված կրոնական գործիչների համագումարի մասնակիցներին.

Ողջունում եմ ՍՍՀՄ կրոնական գործիչների համագումարի մասնակիցներին և արտասահմանյան հյուրերին, որոնք հավաքվել են Ջագորսկում համընդհանուր խաղաղության և ժողովուրդների միջև փոխընթերցման ամրապնդման ազնիվ գործում իրենց ավանդը մտցնելու նպատակով: Սովետական կառավարությունը անշեղորեն և հետևողական կերպով վարում է ժողովուրդների միջև բարեկամության և խաղաղության քաղաքականություն, անխոնջ կերպով ձգտում է կանխել նոր համաշխարհային պատերազմի սպառնալիքը և բարձր գնահատում այդ նպատակներին հասնելու ամեն մի ջանք, այդ թվում և կրոնական կազմակերպությունների ջանքերը: Խաղաղության գաղափարները մոտ են մարդկանց սրտին՝ անկախ նրանց քաղաքական հայացքներից, ցեղային և ազգային պատկանելիությունից ու դավանանքից: Անհրաժեշտ է ամեն ինչ անել, որպեսզի միջազգային հարցերի լուծման միջոցների զինանոցից դուրս մղվեն պատերազմները:

Համագումարի մասնակիցներին ցանկանում եմ հաջող աշխատանքի բարօրություն խաղաղության գործի:

ՍՍՀՄ Միևնույնի սովետի մեծարգո նախագահի ուղերձը համագումարի մասնակիցների կողմից ընդունվում է սրտագին ծափուկանքներով:

Այնուհետև սկսվում են ելույթները: Խա

դադրության համաժողովի առաջին և գլխավոր գեկուցողն է Լենինգրադի և Նովոգորոդի առաջնորդ Տ. Նիկողոսի միտրոպոլիտը։ «Մեր ժողովը,—ասում է իր ճառի սկզբում հռետորը—որին ներկա են բոլոր եկեղեցիների և այլ կրոնական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները, գումարվել է մարդկության համար տագնապալից այս օրերին։ Այսօր մենք բոլորս օրեցօր սրվող միջազգային կացության վկաներն ենք»։ Ապա ելույթ ունեցողը մեկ առ մեկ հիշատակում է այն վայրերի անունները, ուր ամեն օր միլիոնավոր մարդիկ, խաղաղության կարոտն իրենց սրտում, ենթարկվում են անասելի չարիքների ու տառապանքների՝ դատապարտելով ամեն տեսակի հակամարդկային արարք, որ խորթ է ամեն մի կրոնական ուսմունքի։ Նա առանձին կարևորություն փոխում է ուս, հայ, վրաց և մյուս բույր եկեղեցիների՝ հօգուտ խաղաղության բերած նպատակը, ի մասնավորի շեշտելով այդ ուղղությամբ հայ եկեղեցու գործադրած ջանքերը, «ինչ վերաբերում է Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցուն,—ասում է հռետորը,—բոլորին հայտնի են նրա ղեկավարների՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս հանգուցյալ Գևորգ Զ-ի և այսօրվա Ամենայն Հայոց Մայրագույն Պատրիարք և կաթողի-

կոս Նորին Սուրբ Օծություն Վազգեն Ա-ի խաղաղարար ջանքերը»։ Միտրոպոլիտ սրբազանը իր ճառում հույս է հայտնում, որ սույն համագումարը ի վիճակի կլինի լուծելու իր առջև դրված կենսական հարցերը ի պաշտպանություն խաղաղության, և համագումարի մասնակիցների մարդասիրական նպատակները կդառնան բոլոր կրոնների հետևորդների ընդհանուր նպատակը, մարդիկ, որոնք, որպես Աստուծո ռդիներ, իրենց սրտում ունեն պատասխանատվության մեծ զգացում և կոչված են լինելու խաղաղության սուրբ գործի եռանդուն մարտիկներ ու կանգնելու նրա պաշտպանների առաջին շարքում։ «Ծմաբարության ու խաղաղասիրության Աստվածը, կյանքի Աստվածը, մահը հաղթող, սիրո և ողորմածության Աստվածը,—ասում է սրբազանը իր ելույթի վերջում,—թող օրհնի իր փառքի համար ձեռնարկած մեր այս սրբազան գործը՝ հօգուտ իր ամենասիրելի մարդկության»։ Ապա, նույն օրը ժամը 15-ին գումարվում է համաժողովի երկրորդ լիագումար նիստը։ Նիստին նախագահում է Միջին Ասիայի և Ղազախստանի մահմեդական համայնքի պետ Մուֆթի Զուայթին Բաքախանովը։ Առաջինը ելույթ է ունենում Նորին Սուրբ Օծություն Ամենայն Հայոց Հայրապետը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ
ԶԱԳՈՐՍԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

(1969 թ. հուլիսի 1-ին)

Հարգարժան եղբայրներ և բարեկամներ,

Երկու լույս գաղափարներ առաջնորդած են մեզ բոլորս և համախմբած այստեղ, պատմական այս սրբավայրի՝ Զագորսկի կամարների ներքև։

Այդ երկու գաղափարներն են՝ Աստված և խաղաղություն։

Աստուծո և խաղաղության գաղափարները ոչ միայն հավերժական են և համամարդկային, և հավասարապես պաշտելի աշխարհի բոլոր կրոնների կողմից, այլ նաև անբաժան ու անբաժանելի մեկը մյուսից։ Աստուծո գոյության և նախախնամության նկատմամբ մեր հավատքը՝ տիեզերական ներդաշնակության և մարդկային կյանքի խաղաղ զարգացման մի տնտեսություն է ենթադրում անհրաժեշտորեն։ Քրիստոնեությունը և բոլոր կրոնները, խաղաղարար առաքելության լուսապսակով են ներկայանում մեզ։ Իսկ խաղաղության գաղափարի գերագույն երաշխիքը, մենք դավանում ենք զԱստված. արարիչը երկնի և երկրի, նախախնամող և արդար դատավորը մարդկային աշխարհի։

Հետևաբար մեր բոլորիս նպատակը սուրբ է, հավաքվելու այստեղ, միասին աղոթելու և միասին որոնելու համար այն բոլոր ճանապարհները, այն

բոլոր միջոցառումները, որոնք պետք է օգնեն մարդկանց, ժողովուրդներին և պետություններին, որպեսզի տևապես ամուր և անխորտակելի մնա խաղաղությունը աշխարհում և եղբայրությունը բոլոր ազգերի միջև, առանց որևէ խտրականության:

Միայն թե, սիրելի եղբայրներ, զգո՛ւն և համարձակ պետք է լինենք ու չբավարարվենք միայն ընդհանուր խոսքերով, և զգացական հայտարարություններով: Զբավարարվենք միայն պատերազմը դատապարտելով և խաղաղությունը փառաբանելով, այլ աշխատենք գտնել արմատները չարիքին, հիմնական դրդապատճառները և ուժերը—երբեմն թաքուն—որոնք պատերազմ են ծնում, և որոնք պատերազմով են սնվում, երբեմն «խաղաղության» կարգախոսը իրենց շրթներին:

Հարկ է լրջությամբ և անաչառությամբ թափանցել իրերի և երևույթների խորքը, հարկ է վերլուծության ենթարկել արդի մարդկային աշխարհի կառուցվածքը՝ ընկերային, տնտեսական և գաղափարական տեսակետից, հարկ է ճշտորոշել պետությունների միջև գոյություն ունեցող լարվածության պատճառները և նպատակները, հասկանալու համար թե ինչո՞ւ երկրի վրա խաղաղությունը միշտ վտանգված է մնում, թե ո՞վքեր շահ ունեն ազգերի և պետությունների միջև հակամարտությունների և թշնամական զգացումների որո՞ւմը սերմանելու, թե ո՞վքեր շահ և նպատակ ունեն պատերազմներ հրահրելու ուր և երբ որ այդ իրենց ձեռնառու և հնարավոր է լինում:

Դիտեցեք ձեր շուրջը, ձեր մոտև ու հեռու, դիտեցեք բաց աչքերով մակերեսային երևույթներից այն կողմ, պատռեցեք վարագույրը շփոթեցուցիչ խոսքերի և քողարկված գործելակերպերի և պիտի տեսնեք, թե տիեզերական չարիքի արմատները գտնվում են՝ ընկերային հակասությունների և անարդարությունների, դրամի միջազգային տիրակալության և քաղաքական իշխանամոլության մեջ, որոնցից են բխում գաղութարարություն, փոքր ազգերի ազատագրական շարժումների ճնշում, ցեղային խտրականություն և վերջապես նույնիսկ արյունահեղ պատերազմներ: Պատմության ընթացքին, քանիքանի անգամներ բազում ժողովուրդներ զոհ են գնացել այս չարիքներից առաջ եկած պատերազմների ժամանակ: Այն եկեղեցին և այն ժողովուրդը, զոր մենք կներկայացնենք, այդ նույն չարիքների զոհը հանդիսացան առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, 1915-ին, երբ իրենց վրա գործադրվեց մեր դարի առաջին ցեղասպանությունը, Օսմանյան Կայսերապետության կողմից և նահատակվեցին մոտ երկու միլիոն հայ քրիստոնյաներ:

Մենք կխորհինք, թե այս պատկառելի համագումարը իր հանձնախմբերի աշխատանքներով, պիտի կարողանա ավելի լույս բերել այն բոլոր կացությունների և այն բոլոր հարցերի վրա, որոնք ծանրորեն սպառնում են մեր օրերի մարդկության խաղաղ առաջընթացին և ժողովուրդների եղբայրացումին:

Հանուն Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու, Մենք ողջունում ենք զՁեզ բոլորդ և մաղթում, որ այս համագումարի աշխատանքները հաջողությամբ պսակվեն:

Ամենակարողն Աստուծո սուրբ և արդար հոգին, թող ներշնչի մեզ բոլորս և օգնական լինի մեզ, որպեսզի կարող լինենք մեր սրբազան պարտքը կատարելու իբրև մարդիկ և իբրև հոգևոր սպասավորներ, որոնք գիտակցությունը ունեն իրենց կոչման և իրենց պատասխանատվության:

«Ինքն Տէր խաղաղութեան՝ տացէ ձեզ խաղաղութիւն յամենայն ժամ, յամենայն իրս: Տէր ընդ ամենեսին ընդ ձեզ» (Բ. Թեա. Գ. 16). ամեն:

Վեհափառ Հայրապետի ճառը համագումարի պատգամավորների և հյուրերի կողմից ընդունվում է ջերմ ծափերով:

Այնուհետև իրենց ողջույնի խոսքերով հանդես են գալիս համաժողովի արտասահմանյան հյուրերից՝ Հորդանանի Գերագույն դատավոր Ծելխ Աբդուլլահ Ղուշան, Անտիոքի պրավոսլավ եկեղեցու ներկայացուցիչ միտրոպոլիտ Սամահին, Սիրիայի մահմեդական համայնքի գլխավոր մուֆթի Ծելխ Ահմեդ Քաֆթարուն, Հռոմի Պապի լիազորներկայացուցիչ պարոն Ժան Դ'Առնոն, որը կարդաց Վատիկանից համագումարին ուղղված ողջույնի ուղերձը, Ցեյլոնի բուդդայական համայնքի պետ Մեդագոդա Սումպատիսսա Տխերոն, Նիգերիայից պատտր Ադեջանմորին, Մարոկկոյի «Ալ-Միսաբ» թերթի խմբագիր Աբդուլլահ Ղանուն, ՍՍՀՄ-ում Բուդդայականների կենտրոնական հոգեվոր վարչության պետ պատգամավոր Բանդիդ Խամբոն, Լամա Գամբո և Ժամլ Բալու Դորթին, Լիբանանի իսլամական բարձրագույն օրենսդրական խորհրդի անդամ, դոկտոր Ուաֆիզ Էլ Ղասսարը, Գանայի՝ Ակրայի ինստիտուտի արվեստի ֆակուլտետի ատենադիր կրոնական գործերի տնօրեն, պրոֆ. Խրիստիան Բաեդան և ուրիշներ:

Համագումարի երրորդ լիազումար նիստը տեղի ունեցավ նույն օրը՝ հուլիսի մեկի երեկոյան: Այս նիստին նախագահում էր Ռիգայի հոռմեական կաթոլիկ միտրոպոլիտության առաքելական վարիչ, Մեծ Մակրիինի եպիսկոպոս **Տ. Հուլիոս Վալվորդ:**

Նիստի մասնակիցները նախ լսեցին մանդատային հանձնաժողովի զեկուցումը, ապա ունկնդրեցին ողջույնի խոսքերով ու ճառերով հանդես եկած հետևյալ հռետորներին. ռումեն պրավոսլավ եկեղեցու կողմից՝ Առնտիոլյուսի միտրոպոլիտ Նիկոլային, Հնդկաստանում Մոհաբոդի ընկերության գլխավոր քարտուղար Զինարատանա Մահաշտավիրային, ՄԱԿ-ի միջեկեղեցական կենտրոնի տնօրեն, դոկտոր Կարլ Սոդին՝ Նյու-Յորքից, բուլղար եկեղեցու ներկայացուցիչ միտրոպոլիտ Մաքսիմին, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ներկայացուցիչ Կարտամին, որը կարդաց Խորհրդի ընդհանուր քարտուղար դոկտ. Բլեյկի ուղերձը, Հունգարիայի հոռմեական-կաթոլիկ եկեղեցու Էգերի արքեպիսկոպոս Պավել Բրեզնոցին, Վրաց պրավոսլավ եկեղեցու պետ Տ. Տփրեմ Բ կաթոլիկոսին, ինչպես նաև Սոմալիից, ԳԴՀ-ից, Սենեգալից, Չեխոսլովակիայից, Լեհաստանից և այլ երկրներից եկած հյուրերին:

Ինչպես նախորդ նիստերին, այնպես էլ այս նիստին հռետորներն իրենց ելույթներում գլխավորապես շոշափում էին մարդ-

կության ճակատագրին և աշխարհի վտանգված խաղաղությանը վերաբերող հարցեր: Այդ առթիվ բոլոր ելույթ ունեցողներն էլ իրենց անհանգստությունն էին հայտնում և նշում խաղաղության պաշտպանության գործում աշխարհի բոլոր եկեղեցիների և կրոնական համայնքների հիմնական պարտականություններն ու այն միջոցները, որոնցով հնարավոր կլինեք կանխել նոր պատերազմի վտանգը աշխարհի այս կամ այն անկյունում:

Նիստի վերջում համագումարը միաձայնությամբ հավանություն հայտնեց ՍՍՀՄ Միևհատրների սովետի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինի ուղերձի պատասխան-ճամակին, որն ընթերցվեց լսարանի առաջ և պատգամավորների կողմից արժանացավ ջերմ ծափահարությունների:

Ուշ երեկոյան հյուրերը ներկա եղան «Ռուս պրավոսլավ եկեղեցին այսօր» կինո-ժապավենի ցուցադրմանը:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին համագումարն իր աշխատանքները շարունակեց աշխատանքային հինգ հանձնախմբերում, որտեղ առանձին-առանձին քննարկվեցին մեր օրերի մարդկությանը հուզող և աշխարհի խաղաղության ամրապնդման համար կենսական հետևյալ հարցերը.

Առաջին հանձնախմբում՝ «Վիետնամի և հարավ-արևելյան Ասիայի հարցը» (գլխավոր զեկուցող՝ համամիութենական Ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների խորհրդի գլխավոր քարտուղար Ա. Վ. Կարև):

Երկրորդ հանձնախմբում՝ «Եվրոպայի անվտանգության հարցը» (գլխավոր զեկուցող՝ Վիլնյուսի հոռմեական կաթոլիկ եկեղեցու թեմի վարիչ Չեպուվա Կրիվայտիս):

Երրորդ հանձնախմբում՝ «Մերձավոր Արևելքի տագնապը» (գլխավոր զեկուցող՝ Միջին Ասիայի և Ղազախստանի մահմեդականների հոգևոր վարչության նախագահ, մուֆթի Քիստոթյին Բաբախանով):

Չորրորդ հանձնախմբում՝ «Գաղութակալություն, նոր գաղութակալություն, ռասիզմ և ապարտեիդ» (գլխավոր զեկուցող՝ Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի առնեմապետ, պրոֆ. Սուրեն Արևշատյան):

Հինգերորդ հանձնախմբում՝ «Տարբեր կրոնների հավաքական ջանքերի հիմքերը, պրակտիկան և հեռանկարները» պաշտպանելու համար համագործակցությունն ու խաղաղությունը ժողովուրդների միջև» (գլխավոր զեկուցող՝ Կիևի և Գալիցիայի առաջնորդ և ռուս պրավոսլավ եկեղեցու ս. Սիմոնի անդամ Տ. Ֆիլարետ միտրոպոլիտ):

Չորրորդ հանձնախմբում ունկնդիրները

լարված հետաքրքրությամբ հետևեցին հանձնախմբի գլխավոր զեկուցող, հայ եկեղեցու պատվիրակության անդամ պրոֆեսոր Սուրեն Արևշատյանի հետևյալ ճառին.

«Թույլ տվեք ողջունել ձեզ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Նորին Սրբություն Տ. Տ. Վազգեն Առաջինի և Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Գերագույն հոգևոր խորհրդի անունից: Եղբայրական ողջոյն ձեզ աստվածաշնչական ալեհեր Արարատից, ա. Էջմիածնից և համայն հավատացյալ հայ ժողովրդից:

Մեր հնագույն ժողովուրդը, որ բազում դարեր հեծել է օտարերկրյա բռնակալների լծի տակ, ենթարկվել բազմաթիվ տառապանքների ու ցեղասպանության խժոժություններին, խոր համակրանքով ու կարեկցանքով է վերաբերվում այն բոլոր ժողովուրդների հանդեպ, որոնք պայքարում են հանուն իրենց ազատության, հանուն իրենց մարդկային արժանապատվության, հանուն բարի ու վեհ գաղափարների հաղթանակի, հանուն արդարության:

Այն հարցերը, որոնք քննարկվելու են մեր հանձնաժողովում, ունեն չափազանց կարեւոր նշանակություն:

Վերջին քսան-քսանհինգ տարիների ընթացքում մեր հողագնդի երեք աշխարհամասերի վրա տեղի ունեցան արմատական վերափոխումներ հարյուր միլիոնավոր մարդկանց ճակատագրում:

Գաղութային ստրկության շղթաների մեջ կաշկանդված ժողովուրդներ արթնացան ի խնդիր նոր կյանքի, որի համար և նրանք պայքարում են այսօր անձնագոհ կերպով:

Քրիստոնեական եկեղեցին և մյուս կրոնական կազմակերպությունները ժամանակակից իրավիճակում պետք է ունենան իրենց պարզ, որոշակի և վճռական կեցվածքը այս չափազանց այժմեական հարցերի լուծման ու կարգավորման գործում, որովհետև եկեղեցին և կրոնական կազմակերպությունները այդ հարցերից անմասն ու անտարբեր մնալու որևէ բարոյական իրավունք չունեն:

«Քրիստոսի ա. եկեղեցին նույնպես պետք է ունենա վճռական կեցվածք,—ասել է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն. Սրբություն Վազգեն Առաջինը 1965 թվի հունվար ամսին Ադիս-Աբեբայում Իր խոսած քարոզի մեջ,—պետք է ունենա իր ըսելիքը, անշփոթ խոսքը, պետք է հանդես գա իր ոգեկան, բարոյական բովանդակությամբ և իր գործելու բոլոր հնարավորություններով, որպեսզի սուրբ զգացումներով լուսավորե մարդկային խիղճը և օգնե բոլորին, մանավանդ պետությանց ղեկավարներուն ի խըն-

դիր խաղաղության ճանապարհները գըտնելու և ամրապնդելու»:

Ի՞նչ տեսանկյունից պետք է մոտենան եկեղեցին և այլ կրոնական կազմակերպությունները «Գաղութակալություն և նոր-գաղութակալություն, ռասիզմ և ապարտեիդ» թեման քննարկելիս: Մենք կարծում ենք, որ այստեղ գոյություն ունեն չորս կարևոր կետեր.

ա. Ընկերային.

բ. Տնտեսական.

գ. Քաղաքական.

դ. Մշակութային և բարոյական:

ա. Ընկերային ապակետի հիմնական տարրերից մեկն է հասարակության բոլոր խավերի համար իրավահավասարության ձեռք բերումը և տեղացի ազգաբնակչության նկատմամբ անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը: Գաղութակալության և նոր-գաղութակալության պայմաններում անհրաժեշտ է միլիոնավոր մարդկանց կախվածությունը մի խումբ գաղութարարներից, առաջնորդում են դեպի զանգվածային աղբատություն, և ամբողջ հարստությունը կենտրոնացնում է մեկ քեռում, իսկ մյուսում՝ զարհուրելի աղքատությունը:

Մեր համակրանքն ու զգացումները իրենց ազգային անկախության կ իրենց ընկերային ու նյութական վիճակի արմատական բարելավման համար մարտնչող ժողովուրդների կողմն են: «Այրիների և որբերի» կարիքները հոգալու պահանջը պետք է տեղի տա բազմամիլիոն մարդկանց ճակատագրով մտահոգվելու պահանջին, մարդիկ, որոնք այսօր կարիքն ունեն իրենց կյանքի պայմանների բարելավմանը:

Մենք պաշտպանում ենք 1968 թ. հունիսին Պրագայի համագումարում ընդունված որոշումներն այն մասին, թե «պետք է քաջալերել քրիստոնյաներին (բոլոր հավատացյալներին), որպեսզի մասնակցեն նոր հասարակարգի կառուցման համար մղվող պայքարին, հասարակարգ, ուր ընկերային արդարությունն ու խաղաղությունը օգնեն մարդկային անհատի համակողմանի զարգացմանը»:

բ. Ժողով պետությունների և ժողովուրդների տնտեսական ազատությունը ամբողջական չի լինի առանց նրանց քաղաքական անկախությանը: Գաղութակալությունը շատ երկրներում մտցրեց սպառողական մի տրնտեսաձև, առանց սակայն արտադրողական տնտեսաձև կազմակերպելու: Դրանից սուղ է զախս մի խոր հակասություն, քանի որ կա սպառում, բայց չկա արտադրություն, և դա դժվարացնում է այդ երկրների զարգացման ուղիները:

Ժողովուրդների կյանքում տնտեսական գործոնի մասին արտահայտվելիս, կաթոլիկ եկեղեցու պետ Պողոս Զ պապն ասել է. «Ցավալի է, որ ժամանակակից հասարակությանն ընդ պայմաններում հաստատված է այնպիսի մի սխառն, երբ շահույթը դառնում է տնտեսական առաջընթացի գլխավոր առաջնիք ուժը, իսկ արտադրության արդյունքների վրա մասնավոր սեփականությունը՝ բացարձակորեն անսահմանափակ մի իրավունք՝ առանց որևէ ընկերային համապատասխան պարտավորության: Այս անձարձակ ազատությունը առաջընդդիմ է դեպի դիկտատուրա, որից է ծնվում է դրամի միջազգային իմպերիալիզմը»:

գ. Քաղաքական անկախության և ազգային ինքնությունության նվաճումը հանդիսանում է լոկ առաջին քայլը գաղութակալության և նրա աղետալի հետևանքների վերացման ճանապարհին: Գաղութային իշխանությունները մի դժվարին, անտանելիորեն ծանր «ժառանգություն» են թողնում երիտասարդ ազգային պետություններին: Իրենց քաղաքական անկախությունը նվաճած ժողովուրդների առջև հետևյալ հարցն է ծառանում. ինչպե՞ս անել՝ ամենաարագ կերպով զարգացնելու համար իրենց տրվածությունն ու մշակույթը, բարձրացնելու իրենց կենսամակարդակը և կանգնելու աշխարհի առաջավոր պետությունների կողքին, որպես նրանց հավասարի:

Եկեղեցին պետք է իր կարևոր նպաստը բերի ճնշումների և ամեն տեսակ անարդարությունների դեմ մղվող պայքարին: Այս կապակցությամբ կրկին ուզում եմ մեջ բերել հայ եկեղեցու պետ Նորին Սրբություն Վազգեն Առաջինի խոսքերը՝ արտասանված 1967 թ. հուլիս ամսին Ժնևում.

«Ընկերային արդարություն և օգնություն բոլոր շահագործվածներուն և ճնշվածներուն, օժանդակություն բոլոր տկարներուն, արդարություն և ազատություն բոլոր ազգություններուն, եղբայրություն ժողովուրդներուն և խաղաղության պահպանում ամբողջ աշխարհի մեջ, ահա՛ հրաժայական խնդիրներ, որ կհուզեն մեր ժամանակներու մարդկությունը: Ահա՛ խնդիրներ, որոնք պետք է ձուգեն նաև զմեզ, իբրև եկեղեցիներու ղեկավարներ, եթե իրապես կկամենանք հեռու մնալ աշխարհեն և կյանքեն»:

Յուրաքանչյուր ազգի իրավունքն է լինել անկախ և ինքնուրույն: Այդ պայքարում եկեղեցին և բոլոր կրոնական կազմակերպությունները իրենց բոլոր միջոցներով պետք է օգնություն ցուցաբերեն ճնշված ազգերին, որովհետև ոչ մեկ հակաառություն չկա խաղաղության համար մղվող պայքարի և քաղաքական ազատության պայքարի միջև:

դ. Գաղութակալության և ընդ-գաղութակալության լծի տակ ճնշված ժողովուրդների ազատագրության գործում, ընկերային, տնտեսական և քաղաքական գործոնների շարքին, հսկայական նշանակություն ունեցող ոչ պակաս կարևոր գործոն է նաև կրթությունը, ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ մասնագիտական (տեխնիկական, արհեստագործական, գյուղատնտեսական, բժշկական և այլն):

Գաղութարարների բազմադարյան տիրապետության հետևանքով երեք աշխարհամասերի՝ Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի ժողովուրդները մնացին ծայրահեղորեն հետամնաց վիճակում ինչպես տնտեսության, այնպես էլ կրթության և մշակույթի բնագավառում:

Երիտասարդ պետությունների համար առաջնահերթ ու անհետաձգելի խնդիրներից մեկն էլ իրենց ազգային մասնագետների ստեղծումն է: Այս ճանապարհի վրա մեծագույն խոչընդոտները համատարած անգրագիտությունն ու հետամնացությունն են, որոնք հանդիսանում են գաղութային անցյալի ծանր ժառանգությունը:

Քրիստոնեական եկեղեցու և մյուս կրոնական կազմակերպությունների սրբազան պարտքն է կազմակերպված ձևով նյութական օգնություն ցուցաբերել՝ դպրոցներ բացելու, անգրագիտության վերացման օջախներ ստեղծելու, գրեական պիտույքներ, գործիքներ և անհրաժեշտ նյութեր ձեռք բերելու, տեխնիկական, արհեստագործական, գյուղատնտեսական, բժշկական և այլ մասնագիտությունների զարգացման համար՝ ըստ հնարավորին նաև ապահովելով այդ ժողովուրդներին համապատասխան մասնագետներով:

Փոքր ժողովուրդների դեմ մղված պայքարում գործադրվում են այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են ռապիդը և ապարտեիդը:

Ռասիզմի և ապարտեիդի քաղաքականությանը ենթակա ժողովուրդների կրած դառնությունն ու տառապանքները առանձնապես հասկանալի են հայ ժողովրդին: Հայերը 20-րդ դարում առաջինները եղան, որոնք ճանաչեցին պատմության մեջ աննախընթաց գազանային ու զանգվածային ոճիրները:

54 տարի առաջ, 1915 թ. ապրիլին սուլթանական Թուրքիայի կառավարողների շուլհիստական քաղաքականության հետևանքով շուրջ երկու միլիոն հայեր ենթարկվեցին կոտորածի ու բնաջնջման: Հայ ժո-

դովրդի զարհուրելի եղեռնը մախակարապետը հանդիսացավ ցեղասպանության դաժան քաղաքականության, որ ծառանգեցին և ավելի լայն չափերով գործարքեցին ֆաշիստները Եվրոպայի ժողովուրդների նդկատմամբ:

1939 թ. օգոստոսի 22-ին Ադուֆ Հիտլերը, իր մի ճառում դիմելով 3-րդ ռայխի զինվորական ղեկավարներին, ասաց. «Մեր ուժը պետք է կայանա մեր արագության ու դաժանության մեջ: Ես հրամայեցի էսեսական հատուկ միավորներին մեկնել լեհական ճակատ և անխիղճ կերպով սպանել տղամարդկանց, կանանց և երեխաներին: Այսօր այլևս ո՛վ է խոսում հայերի կոտորածների մասին»:

Պարզ է, որ սուլթանական մարդասպանների անպատիժ մնալը քաջալերեց Հիտլերին և գերմանացի ռասիստներին:

Աշխարհն այսօր վկա է մարդաստյացության, գաղութակալական, ռասիստական և շովինիստական քաղաքականության բազմապիսի արտահայտություններին:

Ահա արդեն տարիներից ի վեր հոսում է Վիետնամում ժողովրդի արյունը, բազմամյա պատերազմը անասելի չարչարանքներ է պատճառում նրա խաղաղ բնակչությանը. պատերազմի բոցերում զոհվեցին հարյուր հազարավոր անմեղ մարդիկ: Հայ ժողովրդի ողբերգությունը չպետք է կրկնվի Վիետնամում: Համաշխարհային հասարակական կարծիքը պետք է օգտագործի իր ողջ հեղինակությունը, իր ողջ ազդեցությունը, որպեսզի վերջ գտնեն պատերազմական գործողությունները Վիետնամում և հնարավորություն տրվի այդ ծվատված երկրի ժողովրդին՝ ինքն իսկ տնօրինելու իր ճակատագիրը:

Հայ եկեղեցին իր գործունեության մեջ ապավինում է բարու և արդարության ուժերին, այն բարձր բարոյական սկզբունքների հաղթանակին, որ պատգամեց է սովորեցրեց մեզ մեր Փրկիչը իր երկրային կյանքի ընթացքում. խաղաղություն գործել, ծառայել մարդկային անհատի ազատագրության գործին՝ անկախ նրա ազգային, ցեղային, կրոնական և ընկերային պատկանելիությունից: Այսպիսին է էությունը քրիստոնեական ուսմունքի, այսպիսին է պատգամը և կամքը մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի: Ժողովուրդները, ինչպես և առանձին մարդիկ, հավասար են Աստուծո առջև:

Ուրեմն քերեք մեր լուսման՝ մոտեցնելու համար Աստուծո թագավորության գալուստը երկրի վրա, միացնեք մեր ուժերը՝ հասնելու համար այդ սուրբ մպատակին:

Ռասիզմին և ապարտեիդին մե՞նք հակադրում ենք բարեկամությունը, եղբայրու-

թյունը և ժողովուրդների համագործակցությունը: Ամսոռանալի է 1968 թ. ՄԱԿ-ում Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու Պետի՝ Ծայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաքինի արտասանած գեղեցիկ ճառը.

«...Հետևաբար պետությունների պատասխանատու ղեկավարները թող միշտ ու ամեն տեղ որոնեն խաղաղության ճամփաները՝ համբերությամբ և լավատեսությամբ, թող ջանան զիրար հասկնալ փոխադարձ զիջումներով, թող չթուլատրեն ատելության սերմանում մարդոց և ժողովուրդներու միջեւ: Թող բոլոր ազգերը և պետությունները գնահատեն զիրար իբրև եղբայրներ և օգնեն իրարու այս աշխարհի վրա, որ իր բազում բարիքներով բոլորին կպատկանի հավասարապես, այս արևին տակ, որ բոլորը կլուսավորե հավասարապես, միևնույն Աստուծո օրհնության ներքև, որ բոլորին կը բաշխվի հավասարապես»:

Որպեսզի մեր համագումարի ձայնը չլինի «ձայն բարբառող յանապատի», և որպեսզի մեր ազնիվ ցանկությունները ամրապնդվեն ոչ միայն հավատքով, այլև գործով, մեր պատվիրակությունը համագումարի քննարկմանն է ներկայացնում հետևյալ առաջարկությունները.

Միացնելով իր ձայնը աշխարհի առաջավոր ժողովուրդների ձայնին՝ մեր համագումարը առաջին հերթին դատապարտում է գաղութակալությունը, դատապարտում է ռասիզմը, դատապարտում է ապարտեիդը:

Երկրորդ՝ օգտակար և անհրաժեշտ ենք գտնում կազմել և ընդունել մի փաստաթուղթ, որի մեջ հստակորեն արտահայտվեն մեր տեսակետները այստեղ քննարկված բոլոր հարցերի վերաբերյալ:

Երրորդ՝ օգտակար ենք համարում մի ուղերձ ուղարկել Միավորված ազգերի կազմակերպությանը՝ պահանջելով մինչև վերջ գործադրել գաղութակալության վերացման մասին իր մշակած բանաձևը:

Այո, եկեղեցին իր խոսքն ունի ասելու ժամանակակից մարդկությանը:

Կատարենք ուրեմն մեր ազնիվ պարտքը»:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին, հանձնախմբի աշխատանքային երկու օրերում էլ, խմբի հոգևորներից շատերը իրենց ելույթներում կանգ էին առնում ցեղասպանության ու ապարտեիդի հարցերի վրա և նշում, թե ինչպես պետք է պայքարել դրանց դեմ: Այդ տեսակետից հատկանշական էր մասնավորապես Ռուստովի առաջնորդ Տ. Իոան միտրոպոլիտի ելույթը. «Ցեղապաշտությունը, ցեղային խտրականությունը, — ասաց միտրոպոլիտը, — դժբախտաբար, ոչ միայն ստա-

տիկ, այլև դիմամիկ երևույթ է: Այն թողնում է սուկալի հետևանքներ»: Հոնտորը մատնանշեց, որ առաջին ցեղասպանությունը, որ Երիտասարդ թուրքերը անխղճորեն գործադրեցին հայ ժողովրդի հանդեպ 1915 թվականին, երբ զազանաբար խողխողվեցին շուրջ 2 միլիոն հայեր, գաղափարապես ծնունդ տվեց մի նոր, իր չափանիշով ավելի մեծ չարիքի՝ գերմանական ֆաշիզմին, որի զոհը դարձավ մի քանի տասնյակ միլիոն մարդ: Չարի սերմը աճում, բազմապատկվում և տալիս է իր պտուղները: Ահա թե ինչու մենք պետք է շատ ուշադիր լինենք զարգացող կամ այժմ ծննդի մեջ եղող ման չար երևույթների հանդեպ, որպեսզի պայքարենք դրանց դեմ և մարդկության միջից արմատախիլ անենք դրանք:

Հինգերորդ հանձնաժողովում մեծ հետաքրքրությամբ լսվեց նաև Վրաստանի թեմի առաջնորդ տ. Կոմիտաս եպիսկոպոս Տեր-Ստեփանյանի հետևյալ ճառը.

«Սրբազան եղբայրներ, պատվարժան հյուրեր,

Աստուծո ողորմությամբ, սուրբ Հոգու ներշնչումով և մեր Փրկչի լույս Ավետարանի գաղափարներով ոգեշնչված՝ հավաքվել ենք այս սրբազան վայրում:

Տարբեր կրոնների ու դավանանքների, ինչպես նաև տարբեր հասարակական կառուցվածք ունեցող երկրների հոգևոր ներկայացուցիչներին քննությանն ու արդարացի լուծմանն են ներկայացված մարդկության ճակատագիրը որոշող ու ապագա խաղաղ կյանքը ապահովող մի շարք առաջնահերթ և անհետաձգելի խնդիրներ:

Այս երևույթը ինքնին վերցրած վկայությունն է այն մեծ վստահության, թե մեր հոգեվոր առաջնորդության վստահված հավատացյալ ժողովուրդները ինչպիսի սրբազան գործ են վստահել մեզ, և թե ինչպիսի պատասխանատվության զգացումով պետք է որ մենք համագործակցենք աշխարհի խաղաղության գործում:

Քրիստոնեական եկեղեցիների և տարբեր կրոնների դավանող ժողովուրդների պատմությունը շատ հարուստ է փաստերով, երբ հոգևոր հայրեր ի մի են հավաքվել ճշտելու համար զանազան տարակարծություններ կամ պայքարելու համար եկեղեցու ուղղափառությունը եղծող բազմապիսի երևույթների դեմ: Այդ համագումարներում և ժողովներում շատ կարևոր որոշումներ են ընդունվել աստվածաբանական կամ կենցաղային զանազան խնդիրների վերաբերյալ:

Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ եղած այդ որոշումների շնորհիվ ամրապնդվել է եկեղեցին, ու դրանով էլ մարդիկ ու ժողովուրդներ ապրել են խաղաղ ու երջանիկ: Սա մի գեղեցիկ

ու պատմական ապացույց է, թե որքան դրական բան կարելի է անել, երբ պատասխանատու անձինք բարյացակամության և համագործակցության ոգով են կատարում իրենց աշխատանքը:

Մեր նպատակը այստեղ գրեթե չի առնչվում աստվածաբանական, դավանական ու կրոնական խնդիրների հետ: Մենք այս անգամ հավաքվել ենք այստեղ հետապնդելու համար միայն մի նպատակ՝ միավորել ու համագործակցության ոգին ամրապնդել բոլոր տեսակի կրոնական հաստատությունների հոգևորական աշխատողների մեջ, շեշտում ենք, առանց կրոնի ու դավանանքի խտրության, միասնական այդ ամբողջ ուժը պետք է ծառայեցնել աշխարհի խաղաղության ու ժողովուրդների բարեկամության գործին:

«Չիք խտիր, ոչ հրէի, և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ ազատի, ոչ արուի և ոչ իգի, զի ամենեքեան դուք մի էք ի Քրիստոս Յիսուս» (Գաղ. Գ 23):

Այս իմաստով, սույն պատկանելի ժողովը՝ ժողովուրդների և կրոնների պատմության մեջ, գուցե առաջինն է և ամենաներկայացուցչականը. դրանով իսկ խոսքը, որ մենք կանենք սույն բարձր ամբիոնից, կլինի աստվածահաճո ու սուրբ Հոգուց ներշնչված: Կլինի լսելի ոչ միայն մեր ժողովուրդներից, որոնց մենք ներկայացնում ենք, այլև աշխարհի բոլոր առաջադեմ մարդկանց կողմից: Մեր խոսքը միաժամանակ պատկանում է կազդի բոլոր նրանց, ովքեր կոչված են իրենց պաշտոնի բերումով աշխարհի ու ժողովուրդների բախտը որոշելու, մարդկանց, որոնք ինչ-ինչ հաշիվներով այնքան էլ շահագրգռված չեն աշխարհի խաղաղությամբ ու ժողովուրդների բարեկամությամբ:

Մենք այստեղ պետք է մեր ձայնը և կամքը միացնենք աշխարհի բարի կամքի տեր մարդկանց գործին, խաղաղության համաշխարհային խորհրդի կատարած աշխատանքներին, որպեսզի չարագործ ձեռքեր երբեք չկարողանան խորտակել մարդկության երջանիկ ապագան, որպեսզի կուտակված աշխարհակործան զենքերը՝ ժողովուրդների սիրտ ու բարեկամության ջերմությունից ձուլվելով, դառնան խոփ, գերանդի, տրակտոր, հեռախոսի և էլեկտրական լույս բաշխող սյուն, որպեսզի մարդիկ ապրեն երջանիկ ու բնության բարիքներից օգտվեն առատորեն:

Ահա թե ինչու ենք հավաքվել այստեղ, և ինչ են ապաստման մեզանից մեր ժողովուրդները: Կարդարացնենք նրանց սպասելիքները, կկատարենք նրանց ցանկությունը, միաժամանակ կատարած կլինենք Աստուծո կամքը:

Ահա թե ինչու բոլոր ժամանակներից ավելի մեր օրերին այնքան կենսականորեն անհրաժեշտ է բոլոր հոգևոր կենտրոնների ու նրանց գործիչների համագործակցությունը, որի համար միշտ աղոթող ենք:

«Զգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի մեզ Տէր, և զգործս ձեռաց մերոց յաջողեա ի մեզ»։ Ամեն»:

Նույն հանձնաժողովում, ի պաշտպանություն խաղաղության և ժողովուրդների եղբայրության, հանդես եկավ հայ եկեղեցու պատվիրակության անդամ Պարզև Ծահրազյանը իր հետևյալ խոսքով.

«Հարգելի քրիստոնյա եղբայրներ,

Այս պատկառելի հանձնաժողովում, որպես Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու պատվիրակության անդամ, պատվիրակություն, որին գլխավորում է հայ եկեղեցու պետ Նորին Սուրբ Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Առաջին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, կը ցանկանայի խոսք առնել՝ արտահայտելու համար իմ մտքերը:

Աստվածահաճո և մարդասիրական մի վեհ գործ հավաքել է մեզ այստեղ: Դա ողջ երկրագնդի վրա խաղաղության պաշտպանության գործը է՛լ ավելի կազմակերպելու և է՛լ ավելի արդյունավետ դարձնելու ձրգտումն ու նպատակն է:

Դեռ թարմ է բոլորիս հիշողության մեջ վերջերս հեղինակի խաղաղության համաշխարհային համագումարում ընդունված խաղաղության պաշտպանության կոչը՝ ուղղված կրոնական, քաղաքական և հասարակական տարբեր տեսակետների, համոզմունքների տեր միլիոնավոր մարդկանց, գիտնականներին, աշխարհի բոլոր ծնողներին, աշխատավորությանն ու ուսանողությանը՝ միակամ և միասիրտ փնտրելու նոր ուղիներ աշխարհում մնալուն խաղաղության գոյալիճակը և ժողովուրդների միջև համագործակցության ոգին ամրապնդելու և խորացնելու համար:

Ու այսօր պատահական չէ, որ ռուսական այս սուրբ և հինավուրց վանքի կամարների տակ հավաքվել ենք Արևելքի և Արևմուտքի քրիստոնյա եկեղեցիների և այլ կրոնների ներկայացուցիչները՝ մեր աշխատանքը և աղոթքները ևս միացնելու այն սրբազան ձեռնարկներին, որոնց նպատակն է վերջնական ու երկարատև խաղաղության հաստատումը երկրի վրա և հաշտությունն ու համագործակցությունը եկեղեցիների և կրոնների միջև:

Սակայն ես կարծում եմ շատ քիչ է միայն խաղաղություն ցանկալը, նույնիսկ աղոթելը խաղաղության համար: Ըստ Ավետարանի, խաղաղության պաշտպանությունն ու պաշարը խաղաղության համար ամուր կամքի տեր, հավատք ու տեսիլք ունեցող մարդ-

կանց գործն է: Խաղաղությունը Աստուծո պատգամն է և կամքը: Ավետարանում խաղաղության համար պաշարողները, խաղաղություն անողները Աստուծո որդիներ են կոչվում: Քրիստոնեական մեր հավատքը հիմնված է խաղաղության պատգամի վրա:

Մեր հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը, որոնք դարեր շարունակ գուրկ են մնացել խաղաղության բարիքներից, այնուամենայնիվ ամեն օր աղոթում են աշխարհի և մարդկության խաղաղության համար:

Այսօր, ավելի քան երբևէ, երբ մոլեգնում է պատերազմը՝ Վիետնամում, և իմպերիալիստները Աստուծո բարիքներով գեղեցկացած այս աշխարհը փորձում են դժոխքի վերածել, բոլորիս համար հանապազօրյա հացի և արևի չափ անհրաժեշտ է խաղաղությունը: Ատոմային և ջրածնային պատերազմի սպառնալիքներով հղի այս օրերին ի՞նչ կարող են անել եկեղեցիները և այլ կրոնական դավանությունները: Քրիստոսի եկեղեցին ո՛չ թեոսանոթ ունի և ո՛չ ատոմական զենք: Մեր աշխատանքի հիմնական նպատակը, ուրեմն, պիտի լինի պատերազմի հրձիգների խիղճը ցնցել, նրանց մեջ զարթեցնել մեռած աստվածային ոգին: Ու այդ կարող ենք անել միատեղ ու միասնական աշխատանքով: Յուրաքանչյուր մեր երկրում պետք է համախմբենք խաղաղության դրոշի տակ բոլոր ազնիվ մարդկանց, անխընձ մերկացնենք պատերազմի հրձիգներին ու վերջնականապես փակենք պատերազմ առաջացնող բոլոր ուղիները:

Երկրորդ կարևոր քայլը աշխարհի բոլոր ժողովուրդների միջև զգոնության բարձրացումն է, որպեսզի նրանք երբեք չօժանդակեն պատերազմ ծնող ձեռնարկներին և, վճռական պահին, որպես նույն երկնավոր Հոր զավակներ, զենքերը ցած դնեն, հակառակ դեպքում նույնիսկ այդ զենքերը դարձնեն պատերազմ դարբնող մույթ ուժերի դեմ:

Մենք հավատում ենք, որ եթե ժողովուրդների և կրոնական կազմակերպությունների մեջ արմատաճախ Աստուծո հայրության և բոլոր մարդկանց եղբայրության գաղափարականը, ոչ ոք իր եղբոր դեմ սուր չի վերցնի, ընդհակառակը, սրերն ու թնդանոթները կվերածվեն խոփերի ու մանգաղների, և մարդիկ կսպարեն խաղաղ ու երջանիկ՝ վայելելով այն բոլոր բարիքները, որ Աստված շնորհել է երկրագնդի բոլոր ժողովուրդներին, առանց ցեղի, գույնի, սեռի, հասակի և քաղաքական ու կրոնական համոզմունքների տարբերության:

Մենք վստահ ենք, որ խաղաղությունը կհաղթի պատերազմին, ինչպես լույսը՝ խավարին, սերը՝ ատելությանը, կյանքը՝ մահին:

Այս զգացումներով ողջունում են մեր հանձնաժողովի աշխատանքը և հանուն հայ եկեղեցու պատվիրակության հայտնում են, որ հայ եկեղեցին միշտ կմիացնի իր ջանքերն ու աղոթքները այս համագումարի բոլոր պատգամավորների, եկեղեցիների ջանքերին՝ պայքարելու համար պատերազմի դեմ՝ Վիետնամում, Մերձավոր Արևելքում ու բոլոր այլ վայրերում՝ հանուն Աստուծո փառքի և մարդկության բարօրությանը:

Երկրորդ հանձնաժողովում անգլերեն լեզվով գեղեցիկ ու տպավորիչ ելույթ ունեցավ նույնպես Վիեննայի հայոց հոգևոր հովիվ տ. Մեարոպ Ծ. վրդ. Գրիգորյանը:

Համագումարի հինգ հանձնաժողովներում էլ օրակարգի վրա դրված հարցերի շուրջ, տեղի ունեցան աշխույժ բանավեճեր, արդյունավետ մտքերի փոխանակություն, և քննարկվող հարցերի վերաբերյալ ընդունվեցին համապատասխան փաստաթղթեր՝ ներկայացնելու հաջորդ օրվա եզրափակիչ լիագումար նիստին ի հաստատություն:

Այսպիսով, Ջագորսկի խաղաղության համաժողովի հինգ հանձնաժողովները հուլիսի 3-ի երեկոյան ավարտեցին իրենց աշխատանքը:

Ա Յ Ց Ե Լ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Հուլիսի 2-ին Վեհափառ Հայրապետը հանդիպում ունեցավ Ռումինիայի պրավոպալ եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականներ Տ. Նիկոլայ միտրոպոլիտի և ս. Սիմոնի անդամ տ. Անտիմ եպիսկոպոսի հետ: Նույն օրը Վեհափառ Հայրապետին այցելեցին համագումարին հյուրաբար հրավիրված Միացյալ ազգերի կազմակերպությանը կից եկեղեցական կենտրոնի ներկայացուցիչ հայր դոկտ. Կարլ Սուոլը՝ Նյու-Յորքից, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ներկայացուցիչ հայր Ռոբին Ստրոնկը՝ Ժնևից, Վատիկանի «Խաղաղություն և արդարություն» հանձնաժողովի ներկայացուցիչ Կրն. Ժան Դ'Առոն, ինչպես նաև Անտիոքի եկեղեցու միտրոպոլիտներ Տ. Պավել Խուրին, Վասիլը ու Ռոման վարդապետը:

Վեհափառ Հայրապետի և քաղաքավարական այցով Նրա մոտ եկող հյուրերի միջև տեղի ունեցավ ջերմ և բարեկամական գրույց:

Վեհափառ Հայրապետի հրավերով դոկտ. Կարլ Սուոլը համագումարից հետո եկավ ս. Էջմիածին և հյուրը եղավ Նորին Սրբության: Մեծարգո հյուրը դիտեց Մայր Աթոռի շրջակայքի տեսարժան վայրերը և այցելեց Գեղարդա վանք:

Հուլիսի 3-ի երեկոյան տ. Գնել և տ. Կո-

միտաս եպիսկոպոսների ընկերակցությամբ Վեհափառ Հայրապետը իր հերթին քաղաքավարական այց տվեց համայն Վրաց պատրիարք և կաթողիկոս Տ. Եփրեմ Բ-ին:

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 10-ին, համագումարի բոլոր պատգամավորներն ու արտասահմանյան հյուրերը Ջագորսկի հոգևոր ճեմարանի ընդարձակ դահլիճում մեծ համույթով դիտեցին 1962 թ. պատրաստված «Ս. Մյուռոնի օրհնությունը ս. Էջմիածնում» կինոժապավենը:

Հուլիսի 4-ին, ուրբաթ օրը, առավոտյան ժամը 9-ին, Ջագորսկի զանգակատան մեծ շենքի կամարների տակ խաղաղության համաժողովը հավաքվեց իր հերթական լիագումար նիստին:

Զորորդոք նիստ: Նախագահում է Լատվիայի ավետարանական-լուծարական եկեղեցու արքեպիսկոպոս տ. Յանիս Մատուլիսը: Օրակարգում կա երկու հարց. ա) Աշխատանքային հանձնաժողովների նախագահության կողմից ներկայացված զեկուցումների քննարկում, բ) համաժողովի ընդհանուր փաստաթղթերի նախնական ընթերցում:

Օրակարգում դրված հարցերի շուրջ ելույթներով հանդես են գալիս ՍՄԶՄ խաղաղության ընդհանուր ֆոնդի քարտուղարության անունից ժողովին հյուրաբար ներկա գտնվող Գ. Տիխոնովիչը և ուրիշներ: Ապա դարձյալ ողջույնի խոսքերով ելույթ են ունենում պատտոր Ռիչարդ Անդրիամանջատուն (Մադագասկար), պրոֆ. Սումեր Չանդրին (Հնդկաստան-Ինդոն), Նեպալի բողոքական համայնքի հայտնի հասարակական գործիչ Ամիրդան: Անդան, համաքրիստոնեական խաղաղության համաժողովի քարտուղարության ներկայացուցիչ դոկտ. Օնդրան (Պրագա), ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչ դոկտ. Հարոլդ Ռոուին և ուրիշներ:

Նիստի վերջում համաժողովը լսարանի առաջ կարդաց երեւելի մարդկանց և եկեղեցիների ղեկավարների համագումարին հասցեագրած հեռագրերն ու շնորհավորանքները. ընթերցվեցին Կիպրոսի կառավարության և եկեղեցու պետ տ. Մակարիոս արքեպիսկոպոսի, Վատիկանից՝ կարդինալ Մ. Ռուալայի, Գ.Է-ի, Ժապոնիայի, Լիբիայի, Պարսկաստանի, Ինդոնեզիայի, Լեհաստանի, Գ.ՖՀ-ի, Չեխոսլովակիայի և շատ այլ երկրների կրոնական ու հասարակական մեծ գործիչների հեռագրերը:

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՓԱԿՈՒՄ

Նույն օրը, երեկոյան ժամը 5-ին, համաժողովը հավաքվում է իր վերջին եզրափակիչ լիագումար նիստին: Սույն նիստը գու-

մարվում է Ամենայն Հայոց Հայրապետի քարձր նախագահության տակ:

Օրակարգի հարցերն են. ա) Համաժողովի փաստաթղթերի հաստատում. բ) Համաժողովի փակում:

Այս նիստում ևս ներկայացված փաստաթղթերի շուրջ պատգամավորների և արտասահմանյան հյուրերի միջև ծավալվում է մտքերի լայն փոխանակություն: Բոլոր հոգևորների ելույթների մեջ իշխում էր ազատ կամքն ու եղբայրական անկեղծ ոգին: Բոլորն էլ քննարկվող հարցերին մոտենում էին որպես հավատացյալ մարդ, որպես խաղաղության ջերմ կողմնակից, որպես ժողովուրդների եղբայրության ու համագործակցության ջատագույն:

Հուլիսի 2-ին և 3-ին, բացի համագումարի հինգ հանձնաժողովների աշխատանքներից, համաժողովի շրջանակներում ընդհանուր կարգով տեղի ունեցավ նաև երեք, այսպես կոչված, պանելային բանավեճեր: Բացատրության կարգով նշենք, որ այսպիսի բանավեճերը համագումարի ընդհանուր աշխատանքներին զուգընթաց օժանդակ մի ձև են, որոնք հնարավորություն են տալիս մասնակիցներին առավել խորանալու այս կամ այն խնդրի մեջ, խնդիրներ, որոնք դրվում են օրակարգից դուրս՝ ճոր վերնագրերով:

Համագումարի աշխատանքային հինգ հանձնախմբերի կազմած հայտարարությունների նախագծերը ամեն մի աշխատանքային խմբի ղեկավարի կողմից մեկ առ մեկ

համաժողովին ներկայացվելուց հետո միաձայն քվեարկությամբ ընդունվեցին և դարձան պատմական փաստաթուղթ:

Առաջին աշխատանքային հանձնախմբի անունից նախագիծ-փաստաթուղթը կարդաց խմբի քարտուղար և Լիտվայի հոռմեական կաթոլիկ եկեղեցու պատգամավոր տ. Բրոլիազ քահանան, երկրորդ հանձնաժողովի անունից՝ քարտուղար տ. Պալել քահանան (ոռու պրավոսլավ եկեղեցի), երրորդ խմբի անունից՝ քարտուղար Ս. Պ. Ֆադյուխինը, չորրորդ խմբի անունից՝ այդ խմբի քարտուղար, Լենինգրադի մզկիթի իմամ Ֆալգեր-ռահման Սատտարովը, իսկ վերջին՝ հինգերորդ խմբի հայտարարությունը կարդաց Լենինգրադի հոգևոր ճեմարանի պրոֆեսոր տ. Վարոնով ավագ քահանան:

Յուրաքանչյուր հայտարարության մեջ պարզ և մեկին երևում էին բոլոր կրոնների սկզբունքներից բխած աստվածային արդար ու բարի պահանջներ: Բոլոր փաստաթղթերում էլ կոչ էր արված աշխարհի բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց, հավատացյալ կամ ոչ, պայքարել վստահ խաղաղության, արդարության և ճշմարտության:

Համագումարի եզրափակիչ նիստում ընդունվեցին նաև երկու կարևոր փաստաթղթեր. առաջինը համագումարի հետևյալ կոչն էր՝ ուղղված համայն աշխարհի հավատացյալներին և բարի կամքի տեր մարդկանց ժողովուրդների միջև համագործակցության ու խաղաղության համար:

**ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԲՈԼՈՐ ԿՐՈՆՆԵՐԻ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԹՅՆԵՐԻ ԿՈԶԸ՝ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՄԱՅՆ
ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՎԱՏԱՑՅԱԼՆԵՐԻՆ ԵՎ ԲԱՐԻ ԿԱՄՔԻ ՏԵՐ
ԲՈԼՈՐ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ**

Սիրելի բարեկամներ, եղբայրներ և քույրեր, բարի կամքի տեր մարդիկ, **Մենք՝ Սովետական Միության բոլոր կրոնների ներկայացուցիչներս**, մեր արտասահմանյան հրավիրյալների հետ միասին, հավաքվել ենք Զագորսկի սուրբ Երրորդության վանքում՝ քննարկելու միջազգային քաղաքական դրությունը, որ ինչպես մեզ, այնպես էլ բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց մտահոգություն է պատճառում, և որոնելու ուղիներ ու միջոցներ՝ երկրագնդի բոլոր ժողովուրդների միջև համագործակցության և խաղաղության գործին մեր ծառայությունը բերելու համար:

Մենք՝ քրիստոնյաներ և բուդդայականներ, մահմեդականներ և հրեաներ, մեր վրա դրված պարտքի զգացումից մղված՝ եկել ենք այստեղ, որպես ջերմեռանդ հավատացյալներ մեր դավանած կրոնների, որոնք մեզնից պահանջում են հետևել խաղաղության և արդարության ճանապարհին, հանդես գալ

մարդկանց կյանքում արդարության և սիրո պակասի ամեն տեսակ դրսևորումների դեմ, պաշտպանել ժողովուրդների խաղաղ կյանքը և օգնել նրանց՝ զարգացնելու իրենց փոխադարձ հարաբերությունները հօգուտ մարդկային ընդհանուր առաջընթացի:

Այս կապակցությամբ մեր ուշադրությունը բևեռեցինք այն մտահոգիչ և վտանգավոր կացության վրա, որը տիպական է այսօրվա մեր աշխարհի համար:

Մենք համոզված ենք, որ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների ձայնը ամենից առաջ պետք է ուղղված լինի վիետնամական ժողովրդի չղադարող ողբերգությանը: Մենք պահանջում ենք վերջ տալ Միացյալ Նահանգների ու նրանց դաշնակիցների ագրեսիային Վիետնամում: Մենք համերաշխ ենք Վիետնամի հերոսական ժողովրդի և Հարավային Վիետնամի հանրապետության ժամանակավոր հեղափոխական կառավարության հետ: Մենք ողջունում ենք հարավային Վիետնամի հանրապետության ժամանակավոր հեղափոխական կառավարության կողմից Փարիզյան բանակցություններում առաջարկված ճիշտ և արդար ծրագիրը և կոչ ենք անում Միացյալ Նահանգների կառավարությանը դրական վերաբերմունք ցույց տալ այդ առաջարկություններին ու այդ ձևով հեշտացնել խաղաղության հաստատումը Վիետնամում:

Մենք համոզված ենք, որ կայուն խաղաղության ստեղծումը Եվրոպայում հրատապ և կարևոր խնդիր է: Մենք գտնում ենք, որ Գերմանիայի Դեմոկրատական Հանրապետության ճանաչումը այն երկրների կողմից, որոնք դեռևս չեն առել այդ քայլը, Գերմանիայի Ֆեդերալ Հանրապետության հրաժարումը Եվրոպայում ետպատերազմյան սահմանների վերանայումից, նրա հրաժարումը երկրի՝ ռազմականացումից ու միջուկային զենք ձեռք բերելու նկրտումներից, ինչպես և ֆաշիզմի վերածնունդին ընթացք չտալը, դիկտատորական վարչաձևերի վերացումը Հունաստանում, Իսպանիայում և Պորտուգալիայում,—այս բոլորը կարևոր երաշխիք կհանդիսանալին խաղաղության կայունացմանը: Մենք հավանություն ենք տալիս համաեվրոպական մի համաժողով գումարելու առաջարկությանը՝ ուսումնասիրելու համար մեր ցամաքամասի ապահովությանն ու եվրոպական երկրների խաղաղ համագործակցությանը վերաբերող հարցերը, և գտնում ենք, որ մնան մի առաջարկություն մեծապես կնպաստի առաջիկայում Եվրոպայում և ամբողջ աշխարհում խաղաղության կայունացմանը: Եվրոպայի ժողովուրդները ցանկանում ենք ապահովված տեսնել իրենց ցամաքամասի ապագան ոչ թե իրար հակադրված քաղաքական ու ռազմական խմբավորումների և սպառնալիքությունների ավելացման մեջ, այլ համաեվրոպական համագործակցության մեջ:

Մենք մեր մտահոգությունն ենք արտահայտում Մերձավոր Արևելքի սրբազան հողի վրա առաջացած տագնապի կապակցությամբ, տագնապ, որի գլխավոր պատճառը իսրայելյան ագրեսիան է, և որի հետևանքով արաբական բազմաթիվ երկրների հողամասեր բռնագրավվեցին: Մենք պաշտպանում ենք արդարացի պայքարը արաբական ժողովուրդների, որոնք մարտնչում են ազգային անկախության և իրենց պետությունների ինքնուրույնության համար: Պահանջում ենք, որ Մերձավոր Արևելքում վերահաստատվի խաղաղությունը:

Մենք բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց ուշադրությունը հրավիրում ենք այն փաստի վրա, որ իմպերիալիստական ուժերը դեռևս շարունակում են գաղութակալության և նոր-գաղութակալության, ռասիզմի և ապարտեիդի իրենց քաղաքականությունը, ճնշում ու շահագործում են Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի երկրներին:

տիմական Ամերիկայի ժողովուրդներին՝ այդ երկրների բնական հարստությունները սեփականացնելու, հարստացնելու և իրենց տիրապետությունը պահպանելու համար: Այդ ուժերը ամեն կերպ փորձում են ճնշել ժողովուրդների ազգային ազատագրական պայքարը և կասեցնել նոր զարգացող երկրների ընկերային ու տնտեսական առաջընթացը:

Մենք չենք կարող անտեսել զինաթափման և, առաջին հերթին, միջուկային զինաթափման հարցը, որը մեր ժամանակի կարևորագույն հարցերից մեկն է: Կոչ ենք անում այն երկրների կառավարություններին, որոնք դեռևս չեն ստորագրել միջուկային զենքը չտարածելու վերաբերյալ պայմանագիրը, միանալ այդ պայմանագրին: Հրավիրում ենք բոլոր պետություններին միասնաբար որոնել զինաթափման ուղիները և քայլ ա քայլ հետևել դրանց:

Մենք պաշտպանում ենք Մոսկվայում կայացած կոմունիստական և բանվորական կուսակցությունների միջազգային համագումարի կողմից ի խնդիր խաղաղության պաշտպանության բանաձևված կոչի մեջ հավատացյալներին ուղղված դիմումը, մեր հավանությունն ենք հայտնում այդ դիմումի մեջ արտահայտված իրապաշտ առաջարկություններին և պատրաստ ենք մեր մասնակցությունը բերելու մեր երկրագնդի վրա խաղաղության սրբազան գործի պաշտպանության համար մղվող ընդհանուր պայքարին:

Մենք կոչ ենք անում աշխարհի բոլոր հավատացյալներին, բարի կամքի տեր բոլոր մարդկանց՝ առավել մեծ մասնակցություն ունենալ կայուն ու արդարացի խաղաղության, ինչպես և ժողովուրդների միջև համագործակցության համար մղվող սրբազան պայքարին:

Մենք գիտենք, որ դավաճանքների տարբերությունները, ինչպես նաև բարի կամքի տեր բազմաթիվ մարդկանց անկրոնությունը մեզ չեն կարող արգելել միասնաբար տրամադրելու մեր ուժերը մարդկային հասարակությանը ծառայելու օգտին, այդ լինի տեղական, ազգային թե միջազգային մակարդակով:

Միևեկի բարեկամներ ու եղբայրներ, սրտագին կոչ ենք ուղղում ձեզ պայքարելու կայուն և արդարացի խաղաղության համար և խաղաղ մայատակներով ծավալվող մեր գործունեությանը մոտեցնելու խաղաղության և տիեզերական բարօրության գալուստը երկրի վրա:

Մենք մեր սրտերը տալով այս մեծ գործին՝ մեր ձեռքերը մեկնում ենք ձեզ հավաքական գործակցության համար:

Հ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ԳԱՂՈՒԹԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ, ՆՈՐ-ԳԱՂՈՒԹԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ, ՌԱՍԻՉՄԻ
ԵՎ ԱՊԱՐՏԵՒԴԻ ՄԱՍԻՆ

Մենք՝ ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների և քրիստոնեության համաժողովի մասնակիցներս, հիմնվելով այն անառնելի ճշմարտության վրա, թե բոլոր մարդկային արդարությունը սերված է միևնույն արյունից և, հետևաբար, բոլոր մարդիկ արյունակից եղբայրներ են միմյանց, վճռականապես դատապարտում ենք ամեն մի խտրականություն մարդկանց մաշկի գույնի, նրանց ցեղի և ընկերային ծագման պատճառով և հաշտարարում, որ մարդկանց անհավասարության կեղծ սկզբունքի վրա հիմնված ժողովուրդների ամեն տեսակի ճնշում հակառակ է Աստուծո օրենքին և արդարությանը:

Երկրագնդի բոլոր մարդիկ, անկախ իրենց ազգությունից, ցեղային պատկանելիությունից, հասարակական կյանքում իրենց ունեցած դիրքից, քաղաքական հայացքներից և կրոնական համոզմունքներից, պետք է միաճան՝ գործում կերպով պաշտպանելու համար մարդկային անհատն ու նրա իրավունքները:

Մենք միահամուռ կերպով պաշտպանում ենք նոր զարգացող երկրների ժողովուրդներին՝ իմպերիալիզմի, քաղաքական ու տնտեսական ճնշման, գաղութակալության և նոր-գաղութակալության դեմ իրենց մղած պայքարում:

Մենք պաշտպանում ենք այդ երկրների ամբողջական ազատությունն ու անկախությունը:

Բացարձակապես դատապարտում ենք ռասիզմի և ապարտեիդի քաղաքականությունը, որտեղ էլ որ երևան գա այդ չարիքը:

Մենք հայտարարում ենք, որ մարդու կողմից մարդու դեմ գործադրվող ամեն ճնշում և մի ժողովրդի կողմից մի այլ ժողովրդի ստրկացման ամեն մի փորձ, նրա կամքի, խղճի և կյանքի դեմ կատարվող ամեն բռնություն մեղք է Աստուծո առաջ ու նախատինք այն ժողովուրդների համար, որոնց կառավարությունները գործադրում են դրանք:

Մենք ջերմորեն պաշտպանում ենք նոր զարգացող երկրների ժողովուրդների տենչանքը իրենց պետությունների քաղաքական անկախության նկատմամբ, պաշտպանում ենք տնտեսության, կրթության, գիտության և մշակույթի բնագավառներում հաջողության հասնելու նրանց ազնիվ ցանկությունը:

Արդարությունն ու խաղաղությունը պետք է հաղթանակեն երկրի վրա:

Համագումարը ընդունում է նաև հետևյալ պաշտոնական հաղորդագրությունը.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1969 թ. հուլիսի 1—4-ը Ջագորսկ քաղաքում տեղի ունեցավ ՍՍՀՄ բոլոր կրոնների ներկայացուցիչների համաժողով վասն խաղաղության և ժողովուրդների միջև համագործակցության:

Սովետական Միության եկեղեցիների և բոլոր կրոնական համայնքների ներկայացուցիչները, ժողովուրդների միջև խաղաղության ամրապնդման նկատմամբ իրենց զգացած կրոնական պատասխանատվությունից մղված և գիտակցելով շարունակաբար սրվող միջազգային դրության հետևանքով աճող վտանգի սպառնալիքը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Տ. Ալեքսիի նախաձեռնությամբ հավաքվեցին ս. Սերգեյի Երրորդության վանքում, որպեսզի համակողմանիորեն քննարկեն աշխարհի ժամանակակից իրադրության հիմնական հարցերը և նախագծեն այն միջոցառումները, որոնց իրագործումը հավատացյալների կողմից կկարողանան իրապես նպաստել ժողովուրդների միջև խաղաղության և բարեկամության ամրապնդմանը:

Համաժողովի աշխատանքներին մասնակցեցին Սովետական Միության տարբեր ազգություններին պատկանող 175 պատգամավորներ, որոնց այս նպատակով Ջագորսկ էին ուղարկել հետևյալ եկեղեցիներն ու կրոնական համայնքները. Յոթներորդ օրվա աղվենտիսների համայնքը, Հայաստանյայց

Առաքելական եկեղեցին, Ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների Համամիութենական Խորհուրդը, Լիտվայի Հին-ծիսականների Բարձրագույն Խորհուրդը, Վրացական Ուղղափառ եկեղեցին, Սիբիրի և Սովետական Միության եվրոպական մասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Ղազախստանի և Միջին Ասիայի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Անդերկովկասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Հյուսիսային Կովկասի մահմեդականների Հոգևոր Վարչությունը, Լատվիայի Ավետարանական-Լութերական եկեղեցին, Էստոնիայի Ավետարանական-Լութերական եկեղեցին, Լիտվայի Ավետարանական-Լութերական եկեղեցին, Հրեական կրոնական համայնքները, Էստոնիայի Մեթոդիստական եկեղեցին, Մոսկվայի Պոմորյան համաձայնության քրիստոնյա հին-ծիսականների համայնքը, Մոսկվայի Պատրիարքությունը, Մոսկվայի Այլակերպության հին-ծիսականների համայնքը, Ուկրաինայի Անդրկարպատյան մարզի Ռեֆորմատ եկեղեցին, Լիտվայի Ավետարանական Ռեֆորմատ եկեղեցին, Լատվիայի Հռոմեական-Կաթոլիկ եկեղեցին, Լիտվայի Հռոմեական-Կաթոլիկ եկեղեցին, Ռիգայի Գրեքնշիկյան հին-ծիսական համայնքը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի հին-ծիսական արքեպիսկոպոսությունը, Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի վաղնջական-ուղղափառ քրիստոնյաների մովոզիբկովյան հին-ծիսական արքեպիսկոպոսությունը և ՍՍՀՄ Բուդդայականների Կենտրոնական Հոգևոր Վարչությունը:

Համաժողովի պատվիրակների մեջ կային բազմաթիվ ակամավոր կրոնական գործիչներ՝ եկեղեցիների և հոգևոր վարչությունների ղեկավարներ, հասարակական հեղինակություն վայելող ճանաչված դեմքեր, ճշմարտորաստվածաբաններ և հոգևոր առաջնորդներ: Համաժողովին, որպես հյուր, մասնակցում էին Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Լատինական Ամերիկայի ու Եվրոպայի 44 երկրների աչքի ընկնող կրոնական գործիչներ:

Համաժողովը բացվեց Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի պատրիարք Նորին Սրբություն Տ. Ալեքսիի բացման ճառով: Համաժողովին ողջույնի ուղերձ էր հղել ՍՍՀՄ Միևնաստների սովետի նախագահ Ա. Ն. Կոսիգինը, որը համաժողովի մասնակիցներին հաջողություն էր մաղթում իրենց խաղաղարար աշխատանքներում: Այս ուղերձը մեծ ոգևորությամբ ընդունվեց համաժողովի մասնակիցների կողմից, որոնք Կոսիգինին ուղղված իրենց պատասխան-ուղերձի մեջ սրտագին շնորհակալություն հայտնեցին նրան:

Համաժողովի աշխատանքի առաջին օրը ռուս պրավոսլավ եկեղեցու սուրբ Սինդի անդամ, Լենինգրադի և Նովգորոդի միտրոպոլիտ Նիկողիմը ընթերցեց հիմնական զեկուցումը համաժողովի գլխավոր թեմայի շուրջ:

Համաժողովում ողջույնի խոսքերով հանդես եկան արտասահմանյան բազմաթիվ հայտնի կրոնական գործիչներ և եկեղեցիների ու միջազգային կրոնական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Նրանց ելույթներում խոր անհամզատություն էր զգացվում աշխարհի ճակատագրի համար: Ելույթ ունեցողներից շատերը իրապաշտ վերլուծության ենթարկեցին հողագնդի այն շրջանների բարդ ու երբեմն ողբերգական դրությունը, որտեղից նրանք եկել էին, և խոսեցին այն արմատական ուղիների ու միջոցառումների մասին, որոնցով հնարավոր կլիներ փոխել այդ դրությունը դեպի լավը:

Հուլիսի 2-ին և 8-ին համաժողովի մասնակիցները իրենց աշխատանքները շարունակեցին հինգ աշխատանքային համձնախմբերում: Դրանցից առաջինը, որտեղ կարդացվեց ավետարանական քրիստոնյա-մկրտչականների համամիութենական խորհրդի գլխավոր քարտուղար Ա. Վ. Կարևի զեկուցու-

մը, քննության առավ Վիետնամի և Հարավ-Արևելյան Ասիայի խնդիրները: Երկրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցեց Վիլնյուսի հոռմեական-կաթոլիկ թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Չեպովաս Կրիվայտիսը, քննարկեց Եվրոպայի ամվտանգության հարցերը: Երրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցումով հանդես եկավ Ղազախստանի և Միջին Ասիայի մահմեդականների Հոգևոր Վարչության նախագահ Մուֆթի Ջուայթդին Բաբախանովը, քննարկեց Մերձավոր Արևելքի տագնապը: Չորրորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցում կարդաց Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու ներկայացուցիչ, Արարատյան թեմի թեմական խորհրդի ատենապետ պրոֆ. Ս. Կ. Արևշատյանը, քննարկեց գաղութակալության և մոր-գաղութակալության, ռասիզմի և ապարտեիդի դեմ մղվող պայքարի խնդիրները: Հինգերորդ հանձնախումբը, որտեղ զեկուցումով հանդես եկավ ռուս պրավոսլավ եկեղեցու ս. Սինոդի անդամ, Ուկրաինայի Էկզարխ, Կիևի և Գալիցիայի միտրոպոլիտ Ֆիլարետը, քննարկեց տարբեր կրոնների համատեղ ջանքերի հիմքերը, պրակտիկան և հեռանկարները ի պաշտպանություն խաղաղության և ժողովուրդների միջև համագործակցության:

Աշխատանքային հանձնախմբերի մասնակիցները՝ համաժողովի պատգամավորներն ու հյուրերը, մեծ եռանդով քննարկեցին իրենց առաջ դրված հարցերը:

Վիետնամի ժողովրդի մղած հերոսական պայքարը համաժողովի արուսահմանյան և սովետական մասնակիցների կողմից արժանացավ միահամուռ հավանության:

Համաժողովի շրջանակներում անցկացվեցին երեք պանելային (ընդհանուր) բանավեճեր՝ նվիրված հետևյալ թեմաների քննարկմանը. «Խաղաղ գոյակցությունը և աշխարհի հեղափոխական վերափոխումը», «Միջուկային զինաթափումը, մոր զարգացող երկրների հարցերը՝ կապված ժողովուրդների միջև խաղաղության և արդարության հաստատման հարցի հետ» և «Անհատը մեր ժամանակաշրջանի հասարակական-քաղաքական կացությամբներում»: Այս բանավեճերում բովանդակալից զեկուցումներով հանդես եկավ Ասիայի, Աֆրիկայի, Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկայի ու Եվրոպայի երկրների հայտնի կրոնական և հասարակական գործիչներ:

Համաժողովի ողջ աշխատանքը անցավ նրա մասնակիցների միջև հաստատված իսկական եղբայրական հարաբերությունների մթնոլորտում, կարծիքների ազատ և անկեղծ փոխանակման պայմաններում: Համոզված լինելով, որ ամեն մի հավատացյալ մարդ անհրաժեշտորեն պետք է արձագանքի արդիականության կենսական հարցերին, քանի որ բոլոր կրոնների հոգևոր հիմքերը պարտավորեցնում են նրանց թե՛ ազգային և թե՛ միջազգային չափանիշներով գործնականապես աջակցել խաղաղության գործին, համաժողովի մասնակիցները ընդունեցին դիմում, ուղղված աշխարհի բոլոր հավատացյալ և բարի կամքի տեր մարդկանց, կոչ անելով ուժեղացնել իրենց ավանդյալ բոլոր ժողովուրդների միջև՝ արդար և կայուն խաղաղության ու համագործակցության հաստատման համար մղվող սրբազան պայքարում: Դիմումի մեջ խոսվում է համաժողովի մասնակիցների կողմից Մոսկվայի կոմունիստական և բանվորական կուսակցությունների միջազգային խորհրդակցությունում ի պաշտպանություն խաղաղության ընդունված կոչին աջակցելու և հավատացյալ ու ոչ հավատացյալ մարդկանց հետ միասնաբար, կողք-կողքի իրենց ուժերը ի նպաստ մարդկային հասարակությանը նվիրաբերելու անհրաժեշտության մասին:

Համաժողովի մասնակիցները ընդունեցին նաև հայտարարություններ աշխատանքային հինգ համձնախմբերում քննարկված հարցերի վերաբերյալ: Ելնելով իրենց կրոնական սկզբունքներից՝ համաժողովի մասնակիցները այդ հայտարարություններում շարադրեցին իրենց վերաբերմունքը ամբողջ աշխարհի խաղաղության համար առավել վտանգավոր ժամանակակից հարցերի շուրջ, ինչպես նաև տարբեր կրոնների հետևորդների համատեղ պայքարի կրոնական հիմքերը ի պաշտպանություն խաղաղության:

Հուլիսի 4-ին համաժողովի վերջին լիազումար նիստում եզրափակիչ ճառով հանդես եկավ Ամենայն Հայոց Մայրագույն Պատրիարք և կաթողիկոս Նորին Սրբություն Վազգեն Առաջինը:

Հուլիսի 5-ին Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Նորին Սրբություն Ալեքսիս ընդունելություն տվեց ի պատիվ համաժողովի մասնակիցների:

Հուլիսի 6-ին համաժողովի մասնակիցների համար ընդունելություն կազմակերպեց նաև ՍՍՀՄ Միմիստրների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհուրդը:

Համաժողովի մասնակիցները հույս են հայտնում, որ ՍՍՀՄ տարբեր կրոնների և արտասահմանյան ներկայացուցիչների Զագորսկի հանդիպումը կուժեղացնի կրոնների հետևորդների խաղաղարարական գործունեությունը, կնպաստի նրանց առավել մերձեցմանը միասնաբար պայքարելու համար հանուն խաղաղության, կնպաստի ժողովուրդների միջև խաղաղության պաշտպանության ու ամրապնդման նպատակին ուղղված նրանց և բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց ջանքերի միավորմանը:

Համաժողովի մասնակիցները միահամուռ կերպով արտահայտվեցին Զագորսկում տեղի ունեցած հանդիպման նման այլ հանդիպումներ կազմակերպելու օգտավետության մասին և հույս հայտնեցին, որ հետագայում ևս հնարավոր կլինի անցկացնել նման հանդիպումներ:

Համաժողովի մասնակիցները երախտապարտ են ռուս պրավոսլավ եկեղեցուն և նրա առաջնորդ՝ Մոսկվայի և համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Նորին Սրբություն Ալեքսիսին այն մեծ ավանդի համար, որ նրանք դրեցին սույն համաժողովի նախապատրաստման և անցկացման գործում, այն սրտաբացության և սիրալիրության համար, որով շրջապատվեցին այլ եկեղեցիների և տարբեր կրոնների կրոնական համայնքների ներկայացուցիչները ռուսական ուղղափառության այս հոգևոր կենտրոնում:

Համաժողովի մասնակիցները հավատացած են Ամենաբարձրյալի օրհնության շնորհիվ հաջողությամբ պսակված այս հանդիպմանը և ժողովուրդների միջև համագործակցության ու խաղաղության համար մղվող պայքարի այն սուրբ գործին, որին նրանք նվիրում են իրենց ուժերը:

Երկու փաստաթղթերն էլ ժողովի հավանությանն արժանացան և հաստատվեցին բուն ծախսհարություններով:

Ապա համաժողովը լսում է Նորին Սրբություն Ս. Ալեքսի պատրիարքի՝ ներկաներին ուղղված դիմումի խոսքը, որն ընթերցվում է տ. Նիկողոսի միտրոպոլիտի կողմից: Սրբազան պատրիարքը իր դիմումի մեջ օրհնում է հավատացյալների և բոլոր կրոնների սպա-

սավորների՝ հօգուտ մարդկության ծավալած ջանքերը և, ապավինելով Աստուծո ռդորմածությանը, հայցում է հարձրյալից, որ խաղաղության սուրբ գործին նվիրաբերված ոչ մի ուժ երբեք աննկատ չթողնվի:

Նիստի վերջում դահլիճը լարված ուշադրությամբ լսում է նիստի նախագահ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի փակման հետևյալ ճառը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՓԱԿՄԱՆ ԾԱՌԸ
ԶԱԳՈՐՄԱԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

(1969 թ. հուլիսի 4-ին)

Սիրեցյալ եղբայրներ և բարեկամներ,
Աստուծո ռդորմությամբ և օգնականությամբ մեր համագումարը իր աշխատանքները ավարտեց:

Մեր ժամանակաշրջանի խաղաղության տարեգրությանց մեջ, կկարծենք թե իր պատմական տեղը պիտի ունենա այս համագումարը և նոր ազդակ պիտի հանդիսանա ապագա գործունեության զարգացման և միջեկեղեցական համագործակցության, միշտ ի պաշտպանություն աշխարհի խաղաղության սրբազան դատին:

Սովետ Միության մեջ գործող քրիստոնեական եկեղեցիները և կրոնական կազմակերպությունները՝ մուսուլմանական, հրեական և բուդդայական, կամեցան այս համագումարը կազմակերպել, մանավանդ որ այս տարի լրացավ խաղաղության միջազգային շարժման քսան տարին, որ սկիզբ առավ, ինչպես գիտեք, 1949-ին, Ստոկհոլմի պատմական կոչով: Սովետ Միության կրոնական կազմակերպությունները, առաջին իսկ օրեն արձագանքեցին այդ կոչին և քսան տարիներ շարունակ իրենց բոլոր ուժերով հանդես եկան խոսքով և կենդանի գործով, ի նպաստ խաղաղության, ի նպաստ ժողովուրդներու բարեկամության, ի նպաստ զինաթափման, ի նպաստ պետություններու խաղաղ գոյակցության:

Մենք երջանիկ ենք, որ ահա 20 տարի մնան աստվածահաճո աշխատանքից հետո, հավաքվեցինք այս սուրբ վայրը, մի անգամ ևս, սիրով ու հավատքով, վերանորոգելու մեր ուխտը, մեր խաղաղության ուխտը:

Այս հանդիսավոր պահուն, պարտք կհամարենք Ձեր բոլորի անունով, մեր ջերմագին շնորհակալությունը հայտնելու ռուս պրավոսլավ մեծ եկեղեցվո պետ Նորին Սրբություն Ալեքսի Սրբազան Պատրիարքին, որ, ինչպես ուրիշ անգամներ, նախաձեռնողը եղավ սույն համագումարին և մեզ բոլորս հրավիրեց իր տունը, այստեղ, Ջագորսկի պատմական վանքի կամարներուն տակ, հրաշագործ սուրբ Սերգեյի շնորհներուն ներքև, ուր վայելեցինք սքանչելի հյուրասիրություն մը, լիառատ հոգևոր սնունդով և ճոխ բարիքներով: Մենք երբեք պիտի չմոռնանք այս օրերը, երբեք պիտի չմոռնանք Ջագորսկի այս ներշնչող մթնոլորտը, երբեք պիտի չմոռնանք Ալեքսի Պատրիարքի, մեր շատ սիրեցյալ ավագ եղբոր պաշտառ դեմքը և մաքուր հոգին:

Մեր շնորհակալությունը պարտինք հայտնելու նաև ռուս պրավոսլավ եկեղեցվո բարձրաստիճան ներկայացուցիչներուն և Ջագորսկի վանքի հոգեվոր և վարչական ղեկավարության, համագումարի բոլոր կազմակերպիչներուն, որոնք գլխավորությամբ Ն. սրբազնություն Նիկողիմ միտրոպոլիտի, այնքան արդյունավետ դարձուցին համագումարի աշխատանքները և այնքան հաճելի ու հոգեպարար մեր այստեղ անցուցած օրերը:

Այս համագումարը կազմակերպողներու և նախագահության անունով Մեր գոհունակությունն ու շնորհակալությունը կհայտնենք քույր եկեղեցիներու և կրոնական կազմակերպությանց ներկայացուցիչներուն և բոլոր հյուրերուն, որոնք արտասահմանեն եկան մասնակցելու մեր աշխատանքներուն և աղոթելու մեզի հետ միատեղ:

Թող Աստված օրհնե մեր հոգևոր միությունը և քաղցրությամբ ընդունի մեր աղոթքները:

Հանուն համագումարին, պարտք կզգանք նաև մեր երախտագիտությունը հայտնելու Սովետ Միության պետական բարձր իշխանություններում և կրոնից գործերու խորհուրդի նախագահ Ն. Գերազանցություն Տիար Կուրոյեդովին և իր ժրաջան գործակիցներուն, բոլոր այն դյուրություններուն և սիրալիր վերաբերմունքին համար, որ ընծայվեցան մեզի բոլորիս առատորեն ու անկեղծ սիրով:

Այս ցույց կուտա անգամ մը ևս թե մեր մեծ երկրի՝ Սովետ Միության կառավարությունը ինչքան բարձր կզնահատե աշխարհի խաղաղության գործը և այն նպատակը գոր կրնան բերել եկեղեցիները և կրոնները այդ գործի իրականացման ճամբուն:

Մենք իբրև Աստուծո ծառաներ, իբրև Քրիստոսի Ավետարանը քարոզողներ, երջանիկ ենք ու մխիթարված որ մեր կառավարությունը կհանդիսանա հզորագույն ամրոցը աշխարհի խաղաղության: «Երանի խաղաղարարաց...»:

Եվ արդ, բաժնվելե առաջ այս ժողովեն, կհրավիրենք Ձեզ, սիրեցյալ եղբայրներ, պահ մը կանգ առնել և ներամփոփվիլ, խոկալ մեր կատարած աշխատանքին վրա, և անգամ մը ևս անդրադառնալ մեր բոլորիս և բոլոր հոգևորականներուս պատասխանատվության՝ աշխարհի խաղաղության և ժողովուրդներու եղբայրակցության նկատմամբ:

Աշխարհը և մարդկությունը համայն, ահավոր պատերազմի մը վտանգին առաջ կգտնվին: Հնարավոր է որ վերստին զոհվին, տասնյակ և զուցե հարյուր միլիոնավոր մարդիկ: Մենք չենք քննել այն հարցը թե, ո՞ր մարդիկ, ո՞ր ժողովուրդները պիտի զոհ երթան, թե ո՞ր երկիրները պիտի բնաջնջվին: Այդ միևնույն է մեզի համար, որովհետև բոլորն ալ մեր նմաններն են ու մեր եղբայրները:

Արդ, ջերմ եռանդով աղոթենք և Աստուծո ողորմությունը հայցենք, որ պեզոք պահպանվի խաղաղ համակեցությունը աշխարհի վրա, բոլոր ժողովուրդներու միջև: Զբավարարվինք սակայն միայն աղոթքով: Աստված պետք է տեսնե որ մենք արժանի ենք իր ողորմության: Մեր կենդանի գործով արդարացնենք զմեզ Աստուծո դատաստանին առջև: Զգանք և գիտակցինք թե մենք, եկեղեցիներու և կրոնական հաստատություններու ղեկավարներս, պատասխանատվության բաժին ունինք այսօրվան ստեղծված այս վտանգավոր կացության առջև, հետևաբար նույն չափով զոհն պարտականությունը ունինք մեր կենդանի գործով միջամտելու, կանգնեցնելու համար պատերազմի մեքենան և վերացնելու համար բոլոր այն պատճառները, որոնք պատերազմներ կծնանին, որոնք անարդարություններ կստեղծեն, որոնք ժողովուրդներու միջև թշնամության և ատելության որոճը կցանեն:

Մեր համագումարի հանձնաժողովներու աշխատանքները հստակ կերպով ցույց տվին մեզի մեր օրերու իրականությունները, վտանգներու աղբյուրները և խաղաղության ճանապարհները:

Մենք բոլորս, անկախ քաղաքական և ընկերային մտածելակերպերե, և անոնցմե վեր, պետք է հանդես գանք իբրև խաղաղության առաքյալներ, ամենայն համարձակությամբ: Մենք ոչ մեկ պետության քաղաքական և ընկերային կառուցվածքի, և ոչ մեկ գաղափարաբանության նկատմամբ հստակ դիրքավորում չենք ուզեր ունենալ, սակայն կպահանջենք բոլոր պետություններեն և գաղափարախոսներեն որպեսզի որպես գերագույն կանոն և սրբու-

թյուն հարգեն խաղաղության սկզբունքը, հարգեն մարդոց և ժողովուրդներու կյանքը ամեն բանե վեր:

Մեր Աստվածը, խաղաղության Աստված է, հետևաբար մենք՝ Աստուծո որդիներս, խաղաղության որդիներն ենք, խաղաղության ծառաներն ենք այսօր և միշտ, խոսքով և կենդանի գործով:

Կփակենք այս պատմական ժողովը հայցելով բոլորիդ սուրբ Հոգվո շնորհները և Աստուծո սերն ու խաղաղությունը. ամեն:

Այնուհետև Հայոց Հայրապետը համագումարը հայտարարում է փակված և համաժողովի բոլոր մասնակիցներին հրավիրում է, որ յուրաքանչյուրն իր լեզվով, լուռ ու ներամիտք, արտասանի Տերունական աղոթքը:

Նույն օրը, ուշ երեկոյան, համաժողովի նիստերի դահլիճում, ի պատիվ համագումարի մասնակիցների, կազմակերպվում է հոգևոր երաժշտության ճոխ համերգ, որ կատարում է Մուկվայի ս. Աստվածածին եկեղեցու երկսեռ երգչախումբը:

Վեհափառ Հայրապետը, մեծապես մխիթարված իր այս արբազան և աստվածահաճո առաքելությամբ, հուլիսի 4-ի երեկոյան վերադառնում է Մոսկվա՝ «Լենինգրադսկայա» հյուրանոցի իր հարկաբաժինը:

Հուլիսի 5-ին Նորին Սրբություն Տ. Ալեքսի Պատրիարքի հրավերով համագումարի բոլոր պատգամավորների և հյուրերի պատվին Մոսկվայի «Ռոսսիա» հյուրանոցի ընդարձակ ճաշարանում կազմակերպվում է ճոխ ընդունելություն:

Հուլիսի 6-ին նույնպիսի մի ընդունելություն է կազմակերպում նաև ՍՍՀՄ Միևիստորների սովետին առընթեր կրոնական գործերի խորհուրդը «Սովետսկայա» հյուրանոցի մեծ ճաշարանում: Երկու ընդունելություններին էլ իր բարձր մասնակցությունն է բերում Վեհափառ Հայրապետը իր շքախլմբով:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐ

Հուլիսի 7-ի առավոտյան Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հրաժեշտ է տալիս Մոսկվային և իրեն ողջերթ մաղթելու համար Վնուկվոյի օդանավակայան եկած ՍՍՀՄ կրոնական գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Պ. Մակարցևին, տ. Պարզև եպիսկոպոսին և թեմական խորհրդի անդամներին:

Մոսկվա—Երևան մոտ երեքնկես ժամվա օդանավային թռիչքից հետո, ժամը 13-ին, Վեհափառ Հայրապետը իր շքախմբի բոլոր անդամներով ժամանում է Երևան: Օդանավակայանում Վեհափառ Հայրապետին դիմավորում են լուսարարապետ տ. Հայկազուն արքեպիսկոպոսի գլխավորությամբ Մայր Աթոռի միաբանությունն ու պաշտոնեությունը: Հայոց Հայրապետի ժամանումը ողջունում է հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահի տեղակալ Ս. Հովհաննիսյանը:

Այսպիսով՝ հանձին Վեհափառ Հայրապետի Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին մի անգամ ևս կատարում է իր սուրբ պարտքը հանուն աշխարհի խաղաղության, ժողովուրդների եղբայրության, համամարդկային սիրո վսեմ գաղափարի հաղթանակի:

Թող Տերը օրհնի իր աշխարհին թողած խաղաղության և ի մարդիկ հաճության սուրբ գործը, այդ գործի անխնջ մշակներին և բոլոր բարի կամքի տեր մարդկանց:

ՆԱՐԵԿ ՎՐԴ. ԾԱՔԱՐՅԱՆ
ՊԱՐԳԵՎ ԾԱՀԱԶՅԱՆ

